

**Liselot Huchthausen, Zum Problem der "Freiheitsbegünstigung" (favor libertatis)
im römischen Recht, *Philologus* 120, 1976, 47-72**

K popredným historikom v NDR zaoberajúcim sa aj otázkami rímskeho práva, patrí historička staroveku L. Huchthausenová z univerzity W. Piecka v Rostocku. Vybrala a spracovala v štúdiu o favor libertatis vlastne hraničný problém právneho a zčasti aj sociálneho postavenia otrokov v antickom Ríme.

Počiatky problematiky f.l. vidí H. jednak v zákone XII tabúl (6,6) v podaní Liviových *Ab urbe condita libri*, kde Livius vyličil (3,44-48) tragický prípad plebejskej dievčiny Verginie, jednak v menej známom mieste Livia (6, 19, 6-7) týkajúcom sa prípadu M. Manlia Capitolina. Ďalej upozorňuje na dve miesta z doby principátu: deklamácia Pseudoquintiliana z konca prvého, ale začiatku druhého storočia a predovšetkým na Gaiove *Institutiones* - 4, 14 (Z. XII T. 2, 1).

Podľa všetkého považuje autorka f.l. za súhrnný výraz pre označenie pomerov týkajúcich sa otázok vzniku slobody, resp. uprednostňovanie slobody, pričom skúma aj triednu podstatu pojmu "sloboda" (*libertas*): pre otroka znamená v prvom rade "stať sa osobne slobodným", pre slobodného nemajetného občana "zostať osobne slobodným", pre predstaviteľa vládnucej triedy okrem "mať určité politické práva a pomocou nich presadzovať hospodárske požiadavky" aj rímske "provincie ľubovoľne vykorisťovať" apod. H. skúmala i frekvenciu výrazu f.l. a dochádza k presvedčeniu, že tento výraz sa najčastejšie vyskytuje v *Corpus iuris civilis* a tam hlavne v spojitosti s testamentárnym prepustením otroka na slobodu. V závere práce uvádza z prameňov ešte tri miesta (Gai. D.50,17,56; Ulp. D.50,17,161; Ulp. D.2,14,1 pr.), podľa ktorých vyplývajú pre otrokov isté výhliadky na slobodu.

Z celého príspevku je zrejmé, že jeho autorka chápe síce f.l. širšie, ale obmedzuje sa v prevažnej miere na problematiku slobody u otrokov, menej na slobodných žijúcich vo faktickom otroctve, pričom ponechala stranou otázky procesnoprávne (*liberalis causa*). Jej dôkladná a hĺbková analýza pomerov v antickom Ríme je zdarným príspevkom historika k dejinám rímskeho otroctva.

P. Blaho

Rescripta principis, ktoré od doby Hadriana nadobudli značný právny význam pri tvorbe ius civile, zaraďuje rímska náuka medzi formálne pramene vzniku práva. V nich, podobne ako v responsách klasických právnikov, sa nenachádzalo rozhodnutie zamýšľaného sporu, ale reskripta sa obmedzovali len na odpoveď, ako sa má konkrétny prípad - za predpokladu pravdivého prednesenia skutkového stavu - posúdiť po stránke právnej. Autorka v tomto príspevku sleduje práve problematiku cisárskych reskriptov (odpovedí) vydávaných na dotazy žien v čase vlády Diokleciána a jeho spoluregentov.

Vyjadřila názor, že v porovnaní s právnymi informáciami rímskych cisárov od Hadriana až po Caracallu, Alexandra Severa a tzv. vojenských cisárov, objavuje sa za Diokleciána relatívne vysoký počet ženských reskriptov, o čom podáva dôkaz Justiniánov Kódex. Tento počet reskriptov odôvodňuje H. odkazom na výskyt veľkého množstva ženských gréckych mien, čo nasvedčuje na pôvod reskriptov z rokov 293 a 294, keď Dioklecián cestoval medzi Sirmiou a Nikomédiou a vybavoval úradné záležitosti ríše. Pri tej príležitosti odpovedal aj na dotazy súkromných osob a teda aj žien. Tie síce netvorili osobitnú spoločenskú vrstvu rímskeho obyvateľstva, ale ich právne postavenie v porovnaní s mužmi z tej istej triedy bolo horšie a preto si nemohli dovoliť podniknúť dlhé cesty na cisársky dvor a tam získať potrebné právne rady od najvyššieho predstaviteľa štátnej moci.

Autorka zostavila aj tabuľku týchto reskriptov, podľa ktorej vysvitá - aj keď nie je vždy možné jednoznačne určiť ich spoločné znaky - ako je štatistické poradie dôležitosti súkromnoprávných problémov za dominátu. Na prvom mieste ako najvýznamnejšie stáli otázky majetko-právnej povahy (dedičstvo, veno, svadobné dary apod.), na druhom mieste sa pertraktovávali rodinnoprávne problémy nemajetkovej povahy (adopcia, emancipácia, povolenie sobáša atď.) a nakoniec otázky osobného statusu, práva trestného a sakrálneho a ďalšie menej časté problémy.

Štúdia zachytáva v prehľadnom spracovaní dôležitú otázku právneho postavenia a socio-ekonomickej existencie ženy na začiatku dominátu a úspešne nadväzuje na doterajšie autorkine výskumy tohto druhu (napr. *Klio* 56, 1974, 199-228).

P. Blaho

Monografie V. H. Galbraitha se zabývá jedním z nejpozoruhodnějších pramenů feudální Anglie XI. století, tzv. "Kniha posledního soudu" (Domesday Book).¹⁾

Autor navazuje na svou předchozí práci "The Making of Domesday Book" (1961), v níž podal mimo jiné kritiku nesprávné představy, že údaje, shromážděné v "Knize posledního soudu" jsou velkou sbírkou setninových listin. Novější Galbraithova kniha poukazuje na mimořádný význam "Kniha posledního soudu" v pozdějších anglických právních dějinách.

Vlastnímu výkladu předchází úvod (v němž se autor zabývá přínosem právních historiků konce XIX. a počátku XX. století k poznání a hodnocení "Kniha posledního soudu"), vybraná bibliografie (obsahuje mimo jiné údaje o úředním vydání "Kniha posledního soudu" z r. 1783 atd.), seznam zkratk a mimořádně cenná "Poznámka" o průběhu úřední edice "Kniha posledního soudu" r. 1783 (zahrnuje i obsah I. a II. svazku tohoto vydání).

Po těchto úvodních statích následuje jedenáct kapitol, které lze rozdělit s přihlédnutím k obsahu do několika částí. V první (kapitola I) podává autor nástin vědeckého výzkumu "Kniha posledního soudu" v letech 1833-1918. Druhá (kapitoly II a III) pojednává o pramenech a metodách soupisu v letech 1085-1087, jehož výsledkem byla právě "Kniha posledního soudu". Třetí část (kapitoly IV-VI) se zabývá jednak jednotlivými částmi "Kniha posledního soudu",²⁾ jednak rozbořem tzv. "satelitních soupisů" (W. Finn)³⁾ a dvou pozdějších verzí "Kniha posledního soudu".⁴⁾ Čtvrtá část (kapitola VII) rozebírá úlohu, kterou hrála "Kniha posledního soudu" ve XIII. a XIV. století. Pátá a poslední část (kapitoly VIII-XI)

1) Srv. ukázky z ní in: S. Balík a kolektiv, Texty ke studiu obecných dějin státu a práva. II. Feudální stát a právo, Praha 1974, str. 258-261.

2) Jsou to "Velká kniha posledního soudu" (tvoří I. svazek úředního vydání z r. 1783), "Malá kniha posledního soudu" (tvoří II. svazek uvedené edice) a konečně "Exonské kniha posledního soudu" (zahrnutá do svazku IV. Additamenta, vydaného r. 1816).

3) Jde z větší části o kompilace z "Kniha posledního soudu", pořizené mnichy. Jsou to: "Liber feoffamentorum abbatis Baldewini", "Domesday Monachorum of Christ Church, Canterbury", "Excerpta de compoto solingorum" opatství sv. Augustina v Canterbury, "Textus Roffensis" katedrály v Rochesteru, dále texty "Kniha posledního soudu", označované v literatuře jako "Evesham A", "Bath abbey" aj.

4) Jsou to "Herefordshirská kniha posledního soudu" (z let 1160-1170) a tzv. "Brevia" (zkrácená "Kniha posledního soudu", pořizená s největší pravděpodobností Alexandrem Swerefordem v první polovině XIII. století).

se zabývá problematikou staré korunní držby (ancient demesne), statistických údajů v "Knize posledního soudu", měst, městeček atd. a nesprávných závěrů starších vědců o pokutách apod.

V příloze je připojen obsah tzv. "Exonské Knihy posledního soudu".

Knihy, napsaná s hlubokou znalostí (autor se zabýval problematikou "Knihy posledního soudu" více než 50 let), obsahuje řadu nových poznatků, cenných nejen pro zájemce z řad prostých čtenářů, ale i pro odborníky.

S. Balík

R. E. Treharne - I. J. Sanders, Documentes of the Baronial Movement of Reform and Rebellion, 1258-1267. Oxford 1973, 353 stran

Knihy je věnována jednomu z nejdůležitějších a nejvypjatějších období nejen ve vývoji anglického feudálního státu a jeho institucí, ale ve vývoji anglického státního zřízení vůbec.

Prameny k tomuto pohnutému a mimořádně významnému období shromáždil a zčásti přeložil zesnulý profesor R. E. T r e h a r n e (+ 1967), známý řadou pojednání, vztahujících se k období 1258-1267. Vedle řady statí, věnovaných postavení rytířů v této době, úloze de Montfort v baronském povstání atd., je třeba uvést zejména jeho knihu "The Baronial Plan of Reform, 1258-63" (Manchester 1932). Vydavatel, anglický historik a žák profesora Treharna I. J. S a n d e r s, známý např. knihou "Feudal Military Service in England" (Oxford 1956), se neomezil na pouhé vydání shromážděných pramenů, ale s upřímným zájmem, citlivým přístupem a znalostí věci dokončil to, co už zesnulý profesor Treharne udělat nemohl.

Knihy obsahuje 44 dokumentů, a to jak v původním znění (v latině, anglonormanské francouzštině), tak v anglickém překladu. Vydavatel porovnal vydávané texty s rukopisnými originály a připojil ke každému prameni podrobné údaje, cenné pro každého, kdo by hledal originály rukopisných pramenů. Kromě pramenů obsahuje knihy i konfrontaci ustanovení nejdůležitějších dokumentů, jmenovitě petice baronů. Oxfordských a Westminsterských provisií atd. (přílohy I a II).

Pečlivě vybavená knihy obsahuje rozsáhlou bibliografii, soupis citovaných rukopisů a rejstřík.

S. Balík

Kniha G. H o l m e s e je pokusem o objasnění vysoce dramatického období středověkých anglických dějin, konkrétně období od dubna do července 1376, kdy do popředí dění v Anglii vystoupil tzv. "d o b r ý p a r l a m e n t" (Good Parliament) ve snaze zjednat pořádek v chaotických poměrech na konci vlády Eduarda III.

Jak se uvádí v úvodu knihy, ani doba, ani historická úloha "dobrého parlamentu" nebyly dosud - navzdory množství dostupných historických pramenů - dostatečně zpracovány. Autor upozorňuje právem na to, že jednou z příčin tohoto stavu bylo tradiční hodnocení úlohy a významu tohoto parlamentu v anglických dějinách: např. anglický historik XIX. století W. S t u b b s stál na stanovisku, že "dobrý parlament", hájící správné zásady, se nicméně nestal východiskem dalšího historického vývoje. Podle téhož autora "dobrý parlament" sice "poskytl dobrou ilustraci rostoucí moci sněmovny obcí, ale jako pokus o skutečnou reformu a pokrok byl neúspěchem". Podobné stanovisko zaujal ve dvacátých a třicátých letech XX. století T.F. T o u t ve svém díle "Chapters in the Administrative History of Medieval England" (Manchester 1920-1933). V novější době se k otázce "dobrého parlamentu" vrátilo několik autorů v menších příspěvcích, zaměřených na ústavní důsledky a na objasnění průběhu událostí, které vyvrcholily tím, že sněmovna obcí vznesla proti některým dvořanům a jejich druhům obžalobu pro porušení úředních povinností (impeachment). H o l m e s si dal za úkol odhalit podstatu politické krize v Anglii r. 1376 a historické okolnosti vystoupení sněmovny obcí proti zkorumpovaným dvořanům (patřili k nim mimo jiné králův komoří William Latimer, nejvyšší hofmistr John Neville of Raby a králova milenka Alice Perrers) a jejich společníkům. Rozbor historického pozadí tohoto opatření sněmovny obcí, které bylo prvním případem řízení pro porušení úředních povinností před parlamentem, pomohlo k dalšímu objasnění řady otázek, a to: vývoje této instituce, úlohy rytířů (mluvčím sněmovny obcí byl rytíř Peter de la Mare) a "dobrého parlamentu" nejen ve vývoji politického systému v Anglii, ale i při prosazování možnosti nezávislých, samostatných akcí sněmovny obcí.

Jako celek představuje kniha cenný příspěvek k objasnění problematiky dějin státu a práva v Anglii za feudalismu.

J. Balík

R. C. van Caenegem, The Birth of the English Common law, Cambridge, 1973, 160 stran

Kniha R.C. van Caenegema se zabývá vědecky závažnou problematikou vzniku anglického obecného práva (Common Law).

Autor, profesor středověkých dějin a právní historie na univerzitě v Gentu, známý u nás už z dřívější doby např. knihou "Royal Writs in England from the Conquest to Glanvill" (London 1959), se zaměřil ve své práci na několik otázek: na vývoj anglických soudů od příchodu Normanů do Glanvilla, na královské soudní rozkazy a soudní řízení na jejich základě, na porotu u královských soudů a konečně na srovnání anglického práva s vývojem práva na kontinentě. Jak je zřejmé z předmluvy, jde o temata, která prof. van Caenegem přednesl za svého pobytu v Anglii na univerzitě v Cambridge.

Pozoruhodná, bohatě dokumentovaná kniha (srv. poznámkový aparát) je opatřena rozsáhlým rejstříkem, který usnadňuje čtenáři studium této nevelké, leč obsažné knihy.

S. Balík

J. W. Bean, The Decline of English Feudalism, 1215-1540. Oxford-New York, 1970, XII + 355 stran

Kniha anglického historika J.W. Beana je pokusem odpovědět na řadu právních problémů, na něž autor narazil při vědeckém výzkumu ekonomického postavení anglické šlechty v pozdním středověku. Autor, známý např. prací "The Estates of the Percy Family, 1416-1537" (Oxford 1958), měl původně v úmyslu zpracovat užší problematiku užívacího a požívacího práva k půdě, dané sice do léna vasalovi (feoffee), leč výslovně ve prospěch osoby třetí (označované v dobové terminologii jako "cestui que use"). Postupně problematiku své práce podstatně rozšířil. I když autor sám není právní historik, podal - jak sám uvádí, po diskusích s anglickými právními historiky - pozoruhodnou práci, zabývající se řadou otázek, jako např. důsledky feudální držby půdy, úsilím o dosažení svobody zcizovat půdu (v letech 1215-1327), původem a vývojem užívacího práva k půdě (uses), postupným úpadkem právních náležitostí a složek feudální držby, počátky zápasu královské moci o znovunabytí práv (v letech 1461-1529) a posléze vývojem královské moci od vítězství ke kompromisu (v letech 1529-1540). Autor věnuje ve svém výkladu zaslouženou pozornost zejména také takovým důležitým zákonům, jako byly: královská ordonance z r. 1256, statut

"Quia Emptores" z r. 1290,^{*)} "Statute of Uses" z r. 1536 či "Statute of Wills" z r. 1540.

Ke knize jsou připojeny, kromě obvyklých soupisů soudních rozhodnutí a statutů dvě přílohy, seznam literatury a rejstřík. Instruktivnost knihy zvyšuje i řada tabulek, umístěných přímo v textu.

*) K jeho latinskému znění a českému převratu srv. S. B a l í k a kolektiv, Texty ke studiu obecných dějin státu a práva. II. Feudální stát a právo, Praha 1974, str. 288-289.

S. Balík

John Bellamy, Crime and Public Order in England in the Later Middle Ages, London-Toronto 1973

Knihy se zabývá jednou z vědecky závažných, nicméně, podle autora, značně opomíjených oblastí středověkého anglického práva.

Autor, kanadský historik John B e l l a m y, známý řadou prací, z nichž bych chtěl připomenout alespoň monografii "The Law of Treason in England in the Later Middle Ages" (Cambridge 1970), chtěl jednak zaplnit mezeru ve vědeckém zpracování dané problematiky, jednak podat současný stav znalostí i bádání. Látku rozvrhl do několika kapitol pod přitažlivými tituly, jako "Zločin a středověká společnost", "Přestupky a přestupníci", "Zločinecké tlupy", "Vězení, trest a milost", "Obžaloba a výslech" atd. Už z uvedeného je zřejmé, že se prof. Bellamy snažil odpovědět na řadu otázek v širším kontextu.

Knihy vyšla jako jeden ze svazků edice "Studies in Social History", řízené profesorem Haroldem Perkinem.

Výklad doplňuje kritická bibliografie a rejstřík.

S. Balík

Donald W. Sutherland, The Assise of Novel Disseisin, Oxford 1973, XII - 235 stran

Americký právní historik Donald W. S u t h e r l a n d se zabývá ve své knize jednou z důležitých institucí středověkého anglického obecného práva, a to formou soudního řízení o bezprávném vypuzení z vlastnictví (assise of novel disseisin). Tato forma soudního řízení, s jejíž pomocí se mohl žalobce domáhat navrácení půdy či jiného

nemovitého majetku, z něhož byl bezprávně vypuzen, byla institucí mimořádně životnou. Rozkvétala a uplatňovala se v plné míře od XII. do XV. století. Po r. 1500 se přestává postupně užívat. Kolem r. 1650, tedy za anglické buržoazní revoluce (1640-1660), se stává zcela nepotřebnou a zbytečnou.

Autor, známý řadou pozoruhodných statí z dějin anglického práva, jako např. "Mesne Process" (LQR 1966), "Peytevin v. la Lynde" (LQR 1967), ukazuje správně, že instituce, nazývaná "assise of novel disseisin" prošla během tří století svého vývoje četnými změnami a že se v souvislosti s tím měnil i obsah pojmu.

V souladu s tímto stanoviskem postupuje autor i při své analýze. Nejdříve objasňuje vznik instituce, její název (už ten vyvolává jisté problémy, protože samo slovo "assise" znamená nejen "soudní řízení" či "postup práva", ale i "nařízení" či "zákon") a základy, na nichž se vytvořila. V dalším výkladu pak podává analýzu instituce v prvním a druhém století její existence a posléze se zabývá jejím úpadkem.

Bohatě dokumentovaný výklad je doplněn bohatou bibliografií prací a použitých pramenů a instruktivním rejstříkem.

S. Balík

György Bónis, L'état corporatif hongrois au commencement du XVIe siècle: théorie et pratique. In: Théorie et pratique politiques à la Renaissance. Paris 1977, s. 203-214

Feudálno stavovský štát v Uhorsku sa naplno rozvinul koncom 15. a začiatkom 16. storočia. Autor si preto časove vymedzil svoj výskum tohto zriadenia na roky od smrti kráľa Mateja (1490) do bitky pri Moháči (1526). Stavovská teória sa v Uhorsku uplatnila až po r. 1500. Na rozhodnutia, ktoré sa týkali celej krajiny, sa vyžadoval súhlas všetkých stavov. Ale žiaden stav nemohol zrušiť rozhodnutia druhých stavov. Dovtedy sa politické slobody stotožňovali so slobodami šľachty. Potom mal každý stav vlastné slobody. Súhrn stavov, s vylúčením ľudu (plebs rustica), tvoril "krajinu" (regnum), ako právnickú osobu odlišnú od kráľa. Stavovskú teóriu vypracoval Werböczy vo svojom "Tripartitu". Rozvinul aj známu teóriu o sv. korune, ako organické chápanie štátu. Snem, zložený z predstaviteľov stavov, sa považoval za rovnocenného s kráľom a dožadoval sa účinnej účasti na verejnej moci.

Prax sa nezhodovala celkom so stavovskou teóriou. Štátnu moc ovládali najvyššie úrady, totiž kráľovská kancelária, najvyššie súdy a úrad tezaurária. Na výber osôb do týchto úradov vplývali preláti a

magnáti, pričom rozhodovala hlavne humanistická vzdelanosť a menej znalosť práva. R. 1464 novo zriadený súd osobnej prítomnosti kráľa (*personalis praesentia regia*) bol časom obsadzovaný nielen príslušníkmi magnátov, resp. právnikmi, ale aj nižšou šľachtou. Úrad tezaurária sa postupne byrokratizoval v tom zmysle, že jeho pracovníci ostávali ďalej, aj po odchode hlavného funkcionára z funkcie. Pochádzali aj z radov mešťanov.

Na začiatku 16. storočia sa teda ústavná teória a prax nekryli. Werböczyho náuka o sv. korune nemala nijaký praktický dosah, ale až v 19. storočí ožila v službách celkom iných spoločenských záujmov. Zato však feudálno stavovské chápanie preniklo všetok verejný život za vlády Jagelovcov, ktorí boli prislabí na to, aby usmernili vývoj na absolutizmus.

J. Karpat

György Bónis, Vicari Italiani in Ungheria durante il Rinascimento. In: Studia Humanitatis. 2. Rapporti veneto-ungheresi all'epoca di Rinascimento. Budapest 1975, s. 181-193

Uhorský snem vydal r. 1495 po smrti kráľa Mateja Korvina dekrét, v ktorom sa zakazovalo menovať v Uhorsku za vikárov a duchovných Talianov alebo vôbec cudzincov. V pozadí tohto ustanovenia boli zásahy kráľovej manželky Beatrice, ktorej vplyvom boli dosadzovaní na arcibiskupstvo v Ostrihome jej príbuzní z Talianska. Tak r. 1486 dokonca dosadil kráľ na arcibiskupský stolec v Ostrihome sedemročného kniežata d' Este. Ten síce r. 1494 odišiel, ale ustanovil za svojho zástupcu ako vikára opäť Taliana. Ba aj keď sa stal arcibiskupom domáci šľachtic, postavil na čelo cirkevného súdu zase len Taliana, a to už za platnosti vyššie citovaného právneho predpisu. Tak sa prax utvárala v priamom rozpore s platnou právnou normou.

Na pozadí týchto udalostí potom skúmal autor organizáciu a činnosť arcibiskupského súdu v Ostrihome. Vikár fungoval ako plnoprávny a všestranný, teda nielen súdny, zástupca arcibiskupa. Proti jeho rozhodnutiam sa už nebolo možno odvolať na arcibiskupa. Podľa vtedajšieho právneho stavu bol cirkevný súd príslušný, okrem cirkevnej oblasti, aj vo veciach manželských, testamentových, desiatkových, porušenia prisahy (čo sa týkalo zmluvných vzťahov), útokov a lúpeže spáchaných na duchovných, vdovách a chudobných. Pri kompetenčných konfliktoch medzi svetskými a cirkevnými súdmi rozhodovali ústredné súdne orgány svetské. Palatín, dvorský sudca, alebo iný predstaviteľ panov-

nika mohol vydat tzv. *mandatum declinatorium*, ktorým prikázal vikárovi prevod kauzy na svetský súd, resp. aj naopak.

Na príkladoch z praxe ostrihonského súdu sa napokon ukazuje, ako sa v Uhorsku formovala koncepcia manželského práva v súlade s celkovým vývinom kanonického práva. To sa týkalo najmä nerozlučnosti manželského zväzku a prekážok manželstva.

J. Karpat

Raoul C. van Caenegem, Procédure civile anglaise et continentale: problèmes de periodisation. In: La formazione storica del diritto moderno in Europa, vol I, Firenze 1977, s. 150-156

Zatiaľ čo civilný proces sa doteraz súhrnne skúmal v jednotlivých európskych krajinách, chýba celková história tohto právneho odvetvia a najmä porovnanie medzi anglickým a kontinentálnym občianskym procesom. Preto sa autor podujal spracovať periodizáciu, ako predpoklad na uvedené porovnávanie.

Na pevnine rozlišuje prvé obdobie do 12. storočia, kedy prevládal archaický, stredoveký proces, s formou ústnou a verejnou, založenou na obyčaji a praxi. V druhom období od 12. storočia do konca stredoveku nastala modernizácia, vznikla písomná forma, náuka o procese a racionalizácia dôkazných prostriedkov, ktoré boli dovtedy iracionálne. Hlavný podiel na rozmachu novôt mali univerzity, kde vznikol náučne podložený rímskokanonický proces. V treťom období od 16. do konca 18. storočia a začiatku 19. storočia, kedy vznikli veľké kodifikácie, sa rozvinul náučne podložený proces. Prevládla v ňom racionalizácia v tom zmysle, že vo veľkých štátoch sa vypracovali doktríny a systémy národných procesných postupov. Písomná forma spôsobovala zdĺhavosť procesu, ktorý sa izoloval od občianstva a vydal ho na pospas advokátom a poradcom.

V Anglicku nasledovalo po prvom, taktiež archaickom období procesu od 12. storočia obdobie systému Common Law. Dokazovanie bolo v rukách porotcov, malo racionálny charakter, pozbavený ordálov. Táto modernizácia sa uskutočnila z domácich prvkov a s minimálnym príspevom rímsko-kanonického procesu. No napokon proces podľa Common Law koncom 19. storočia zrušili. Vedľa tohto procesu sa však používal proces podobný kontinentálnemu modelu. Preto anglický civilný proces ako celok sa nelíšil od kontinentálneho natoľko, ako by sa zdalo na prvý pohľad. Spomenutá druhá forma procesu prekonala po začiatočnom prvom období od 12. storočia v druhom období tiež modernizáciu, ktorá vyústila koncom stredoveku do rímsko-kanonických zásad. V treťom období,

od 16.-19. storočia, sa zdôrazňoval technický, učený a výrazne odbornícky charakter civilného procesu.

Podľa autora anglická periodizácia vykazuje nápadné podobnosti s kontinentálnou. Len rytmus a spôsob historického vývinu sa veľmi líši. Dlhé pretrvávanie procesu podľa Common Law vysvetľuje tým, že tento proces predstihol časove formy rímsko kanonického procesu. Ale napokon sa tak v Anglicku udržal postup menej moderný, stredovekejší a feudálnejší než v iných európskych krajinách, kde sa modernizácia oneskorila.

J. Karpat

James F. Larkin, c. s. v. - Paul L. Hughes, ed., Stuart Royal Proclamations, Vol. I, Royal Proclamations of King James I, 1603-1625, Oxford 1973, XXXIV - 679 stran

Kniha je prvým dílom autory zamýšleného úplného vydání proklamací stuartovských panovníků. Tomuto vydání stuartovských královských proklamací předcházelo pouze dvousvazkové dílo R. R. S t e e l a "A Bibliography of Royal Proclamations of the Tudor and Stuart Sovereigns" (Oxford 1910), v němž se čtenář mohl seznámit s obsahem královských proklamací Steelovi dostupných.

Oběma americkým autorům, známým mimo jiné třísvazkovým dílem "Tudor Royal Proclamations" (New Haven 1964-1969), šlo o překlenutí dosavadní mezery v edicích pramenů dané epochy.

Svazek I zahrnuje 267 proklamací, z nichž téměř polovina je po r. 1625 vydávána tiskem poprvé. Jde o Jakubovy proklamace pro Anglii. Proklamace, určené Skotsku a Irsku nejsou do prvního svazku zařazeny. Podobně je tomu i v případě proklamací jiných orgánů, byť i byly vydány s královým vědomím či souhlasem, i v případě všech listin atd., které nemají povahu královských proklamací.

Vlastnímu textu královských proklamací předchází zasvěcený úvod. Autoři v něm ukazují význam těchto proklamací nejen jako důležitého pramene pro poznání hledisek a zásad, z nichž vychází královská moc, ale i jako - ústavně vzato - prvořadého zdroje sporů mezi králem a parlamentem, který upozorňoval neustále na to, že královské proklamace jsou v rozporu s obecným právem. Autoři charakterizují v úvodu proklamace jako králova nařízení, vydaná po poradě s Tajnou radou a opatřená velkou pečetí království. Královské proklamace, otištěné v plném znění i s průvodními údaji, jsou řazeny chronologicky. Věcnou orientaci umožňuje čtenáři rozsáhlý rejstřík. Seznam zkratk obsahuje řadu cenných bibliografických údajů.

Jako celek představuje kniha zdařilé dílo, umožňující hlubší analýzu anglického absolutizmu i jeho postoje k nejrůznějším otázkám, před které monarchii a celou společnost stavěla rychle narůstající revoluční situace v Anglii.

S. Balík

J. H. Gleason, The Justices of the Peace in England, 1558 to 1640, A later Eirenarcha, Oxford 1969, 285 stran

Jsou knihy, představující i po čase přínos pro čtenáře, který se zajímá hlouběji o problematiku, v nich zpracovanou. Takovou knihou je i monografie J.H. Gleasona o smírčích soudcích v Anglii v letech 1558-1640. Jak je patrné z časového vymezení, zabývá se autor smírčími soudci za vlády Alžběty I. a prvních Stuartovců (Jakuba I. a Karla I.), tedy v posledních osmi desetiletích anglické feudální absolutní monarchie.

Autor knihy, americký historik J.H. Gleason, se pokusil o všestrannou studii, která by postihla nejrůznější stránky dané problematiky. Práce začíná rozborem Lambardova spisu "Eirenarcha: or of the Office of the Justices of Peace" z r. 1582 a deníku téhož autora, nazvaného "An Ephemeris of the Certifiable causes of the Commission of the Peace". Zatím co "Eirenarcha" byl psán pro smírčí soudce a o nich, "Ephemeris" ukazuje každodenní činnost kentského sboru smírčích soudců v r. 1584. V dalších kapitolách podává Gleason čtenáři údaje o některých soudcích, o složení smírčích komisí, analyzuje úlohu náboženství a politiky ve vztahu ke smírčím soudcům a pro výkon jejich úřadu, objasňuje otázku výchovy smírčích soudců, načrtává historické postavení smírčích soudců atd.

Obsahově všestranná, bohatě dokumentovaná kniha je doplněna řadou příloh (obsahujících soupisy smírčích soudců, majetkové poměry soudců atd.) a rejstříky.

S. Balík

Garneth Jones, History of the Law of Charity, 1532-1827, Cambridge 1969, 230 stran

Mezi knihy, které podrží svou vědeckou hodnotu i po čase, patří nepochybně kniha anglického právního historika G. Jonese. Jde o monografii, zabývající se vědecky závažnou problematikou anglického

chudinského práva (Law of Charity), které se dotkl kriticky např. K. M a r x ve své analýze procesu původní akumulace.¹⁾

Autor se pokusil podat dějiny chudinského práva od r. 1532, kdy končí pádem kancléřské období Tomáše Mora, do r. 1827, kdy končí kancléřské období lorda E l d o n a. Jones upozorňuje právem na to, že v chudinském právu se výrazně projeví vlivy sociálních, ekonomických a náboženských podmínek dané doby.

Uspořádání knihy odpovídá autorovu úmyslu a cíli. Látka je rozvržena do dvou částí: P r v n í zahrnuje období od r. 1532 do r. 1700, d r u h á období od r. 1700 do r. 1827. V prvních dvou kapitolách první části podal autor jednak výklad chudinské péče, uskutečňované do reformace katolickou církví, jednak vlivu reformace na chudinskou péči v Anglii. Východiskem právněhistorické analýzy v první části knihy se staly alžbětinské chudinské zákony z let 1597 (Alžběta I., 39,6) a 1601 (Alžběta I., 43,4), ve druhé části zákon o majetku mrtvé ruky (nezcizitelném majetku, Mortmain Act) z r. 1736 (Jiří II., 9,36). Výklad, bohatě dokumentovaný odkazy na chudinské zákony i soudní rozhodnutí, je doplněn 11 přílohami (obsahují mimo jiné text obou zákonů Alžběty I.) a rejstříky.

Monografie vyšla v edici "Cambridge Studies in English Legal History", řízené prof. S. J. B a i l e y e m.

Ve svém celku představuje kniha cenný přínos k poznání důležité problematiky anglických právních dějin v XVI.-XVIII. století.

1) Srv. K. M a r x, Kapitál, I, Praha 1953, str. 761 n.

S. Balík

V. M. Lavrovskij, Sborník dokumentov po istorii anglijskoj buržuaznoj revoljucii XVII veka. Z autorovy pozůstalosti doplnil a k tisku připravil kolektiv pod vedením M. A. Bagra, Moskva 1973, 342 stran

Jde o výbor pramenů k dějinám anglické buržoazní revoluce v XVII. století. Jeho jádrem jsou prameny, které shromáždil za svého života sovětský historik V. M. L a v r o v s k i j. Rukopis sborníku připravil k uveřejnění početný kolektiv vědců pod vedením prof. M. A. B a r g a. Prameny, připravené zesnulým autorem, byly doplněny o další, věnované tomu či onomu úseku anglických revolučních dějin.

Díky tomu vzniklo dílo, které se pokouší poskytnout čtenáři co nejrozmanitější materiál a podat ce nejplastičtější obraz anglické buržoazní revoluce v XVII. století. Vzhledem k tomu, že jde o učeb-

ní pomůcku, určenou především studentům historie, je pochopitelné, že vedle pramenů právněhistorických najdeme ve sborníku i prameny z hospodářských, sociálních a politických dějin, z dějin politických a právních učení atd.

Prameny jsou rozděleny do osmi tematických celků.

První tři se týkají sociálně ekonomických a ideologických předpokladů revoluce a krize feudální absolutní monarchie. Další tematická skupina je věnována počátku buržoazní revoluce a jejímu tzv. ústavnímu období (1640-1642), kdy Karel I. byl nucen ustupovat tlaku revolučních sil, vedených parlamentem. Další tři tematické skupiny zahrnují prameny k dějinám první a druhé občanské války a boje lidových mas za prohloubení demokratického obsahu revoluce. Poslední, značně rozsáhlou tematickou skupinu (zabírá téměř třetinu celé knihy) tvoří prameny k dějinám anglické republiky.

Podobně jako v jiných sovětských výběrech pramenů předchází i v tomto sborníku každé tematické skupině stručný výklad, který má čtenáři usnadnit orientaci a práci s prameny.

Posuzovaným sborníkem se dostává vysokoškolským studentům v SSSR do rukou nová, instruktivní učební pomůcka, schopná nejen nahradit starší speciálnější chrestomatii k dějinám anglické buržoazní revoluce,¹⁾ ale splnit úspěšně i své poslání.

1) Srv. N.P. Dmitrevskij, *Zakonodatelstvo anglijskoj revoljucii 1640-1660 gg.*, Moskva-Leningrad 1946.

S. Balík

Valentin Urfus, Středověké představy o děleném vlastnictví a jejich oživení na konci feudalismu. In: Acta Universitatis Brunensis - Iuridica No. 20. Sborník prací učitelů Právnické fakulty - VI., Brno 1976, s. 183-201

V stručnej, ale myšlienkovovo veľmi bohatej a zahustenej forme sa autorovi podarilo neobyčajne výstižne vymedziť historický vznik a ďalší vývoj ustanovizne deleného vlastníctva. Jej pôvod nadväzuje na recepciu rímskeho práva, ktoré síce túto ustanovizeň nepoznalo, ale myšlienkovými konštrukciami glosátorov a postglosátorov sa vypracovalo rozlišovanie dvojakého vlastníctva: "dominium directum" a "dominium utile". To kvalifikuje autor ako odraz súdobej spoločenskej skutočnosti v oblasti vznikajúcej vedy rímskeho práva. Postglosátori potom aplikovali pojmy vytvorené glosátormi na feudálne spoločenské a vlastnícke vzťahy, totiž na pomer medzi seniorom a vazalom. To však

bol pomer verejnoprávny. V období právnického humanizmu, najmä vo Francúzsku, podľahol pojem deleného vlastníctva zmenám, ba napokon ho odmietali. Oproti tomu v prakticky orientovanej nemeckej právnej vede sa v 17. storočí tento pojem opäť "privatizoval" tj. rozpracoval pre oblasť číro súkromnoprávných vzťahov. To súviselo s utužením pozemko-vo vrchnostenských vzťahov, tzv. druhým nevoľníctvom. Nový rozmach náuky o delenom vlastníctve spôsobila aj prirodzenoprávna doktrína. Pretože bola protifeudálna, prijímali ju ochotne aj prívrženci osvietenstva. Oproti tomu radikálni západoeurópski osvietenenci ju rozhodne odmietali. V Nemecku ožila táto náuka práve vplyvom prirodzenoprávnej argumentácie. Rozlišovalo sa "horné" vlastníctvo a "užitkové". Druhé sa priznávalo aj poddaným, čím sa upevňovalo ich právne postavenie. Pritom "horné" vlastníctvo ostalo iba akýmsi reálnym bremenom.

Na podklade početných archívnych materiálov aj výsledkov výskumu potom autor taktiež nadmerne úspešne ukázal, aký odraz mali vyššie uvedené podmienky právnej náuky v českých krajinách. Delené vlastníctvo v týchto krajinách kvalifikoval ako cudzí import, ktorý však splynul s domácimi pomermi.

J. Karpát

Werner Ogris, Das Erlöschen der väterlichen Gewalt nach deutschen Rechten des Mittelalters und der Neuzeit. In: "L'Enfant", Recueils de la Société Jean Bodin, T. 36, Bruxelles 1976, s. 417-452

Jednotlivé formy zániku otcovskej moci sa sledujú v troch obdobiach: v období starého práva, po recepcii a vo veľkých kodifikáciách novoveku. Pôvodne zanikala otcovská moc nad synmi získaním ich samostatného hospodárskeho postavenia a nad dcérami výdajom. Hospodárske osamostatnenie mohlo mať charakter vyčlenenia dedičského podielu alebo vybavenia prostriedkami potrebnými na samostatnú existenciu. Tieto právne javy neboli známe v rímskom práve, ale po recepcii sa predsa udržali. Ba podľa usus modernus sa kodifikovali ako emancipácia. Napokon ich prevzali aj do novovekých kodifikácií v Bavorsku, Rakúsku a potom v nemeckom občianskom zákonníku.

Vstup do manželstva spôsoboval pravidelne zánik otcovskej moci od prvoti. Ale po recepcii sa obmedzoval len na plnoleté dcéry. Podľa prúskej kodifikácie sa nad neplnoletou vydatou dcérou zachovávala otcovi tütorská právomoc.

Menej častý spôsob zániku otcovskej moci nastával emancipáciou, uskutočnenou vyhlásením otca učeným pred súdom alebo iným verejným

orgánom. Tento inštitút sa zachoval aj po recepcii a hoci sa nerozšíril, predsa ho prevzali aj do veľkých kodifikácií novoveku.

Dosiahnutie plnoletosti nadobudlo vedúcu úlohu ako dôvod zániku otcovskej moci až v novoveku. To preto, lebo išlo o jasnú a jednoduchú úpravu, ktorá zaručovala aj právnu istotu. Radikálnu zmenu privodil tento spôsob úpravy až v rakúskom OZO. Plnoletosť sa získavala v 24. roku a od r. 1919 už od 19. roku. Spôsobovala zánik otcovskej moci bez každého ohľadu na majetkovoprávne pomery.

Ako zvláštne dôvody zániku otcovskej moci sa napokon uplatnili vlastnosti otca spôsobujúce stratu, odňatie alebo spočívanie tejto moci. Týkajú sa trestnej činnosti alebo morálnych nedostatkov otca.

J. Karpat

Philippe Contamine, Guerre, État et Société à la fin du Moyen Âge. Études sur les armées des rois de France 1337-1494, Paris - La Haye 1972, XXXVIII - 757 stran

Autor knihy, Ph. C o n t a m i n e, je znám radou väčších a menších prác, z nichž bych pripomnel alespon pozoruhodnou stáž "Batailles, bannières, compagnies: aspects de l'organisation militaire française pendant la première partie de la guerre de Cent ans" (Actes du colloque international de Cocherel. Les cahiers vernonnais, 1964, n° 4) alebo monografii "La guerre de Cent ans" (Paris 1958). Podnícen nepriamo Ferdinandem Lotem (+ 1952) a Robertem Fawtierem, pokusil se Contamine o ucelené zpracování problematiky, které by se opíralo o původní vědecký výzkum válek ve Francii ve XIV.-XV. století.

Svou práci rozdělil autor do čtyř částí: P r v n í je věnována ozbrojeným silám francouzské monarchie v polovině XIV. století (1337-1369), d r u h á armádě v období 1369-1380 (je v práci nazývána "armádou znovudobyti", armée de la reconquête). Ve t ř e t í se pojednává o osudu vojenských reform Karla V. v letech 1380-1445 pod názvem "Od přežití ke zhroucení". Č t v r t á část se zabývá počátky armády "starého režimu", které autor klade do let 1445-1494.

Rozsáhlá, dobře dokumentovaná práce je doplněna 13 přílohami (zabírají 122 stran), bohatou bibliografií, obsaženými rejstříky a seznamem map a vyobrazení.

Knihy, vydaná jako 24. svazek edice "Civilisations et Sociétés" byla pro nakladatelství Mouton Éditeurs vytištěna v Maďarské lidové republice.

S. Balík

Kniha, zabývající se tematicky dějinami státu a práva ve Francii za absolutismu, vyšla jako XXI. svazek edice "Mémoires et Documents", vydávané péčí Société de l'École des Chartes.

Autor Michel Antoine, je znám vědecké obci řadou prací, z nichž bych uvedl pro informaci alespoň "Le fonds du Conseil d'Etat et de la chancellerie de Lorraine aux Archives nationales" (Nancy 1954), "Le fonds du Conseil d'Etat du Roi aux Archives nationales" (Paris 1955), dvousvazkovou "Correspondance secrète du comte de Broglie avec Louis XV (1756-1774)", vydanou ve spolupráci s Didierem Ozanamem (Paris 1956-1961), "Henry Desmarest (1661-1741)" (Paris 1965), "Les manufactures de tapisserie des ducs de Lorraine aux XVIIIe siècle (1698-1737)" (Nancy 1965), dvousvazkové dílo "Inventaire des arrêts du Conseil du Roi. Règne de Louis XV (t. I, 1715-1720, Paris 1968; II, 1721-1723, vyšel v polovině sedmdesátých let), atd.

Kniha je osobitým zpracováním rejstříku E 3659¹⁾ Archives Nationales v Paříži. Nejde totiž o vydání jednotlivých textů, obsažených v objemném svazku, představujícím rejstřík E 3659. Autor knihy se omezil na chronologicky řazené stručné obsahy, vycházející z odkazu na přijatá rozhodnutí, na oddělení, které je připravovalo atd.

Kniha je rozdělena do několika částí. V první, pod titulem "Le Conseil royal des Finances et le registre E 3659", se čtenář dozví o královských radách, o práci kancléře, o složení finanční rady atd. Ve druhé jsou stručné obsahy (résumé) 151 zpráv, předložených královské finanční radě r. 1736. Třetí část tvoří přílohy s údaji o složení vládních rad a úřadu pro obchod v r. 1736, o pravomoci generálního kontrolora financí, intendantů financí a obchodu v r. 1736, s životopisnými údaji o generálním kontroloru, intendantech financí a obchodu a členech královské finanční rady v r. 1736 atd. V příloze najdeme dále ukázkou zprávy, předložené královské finanční radě r. 1736, výňatky z protokolu úřadu pro obchod atd. Kniha obsahuje analytický a chronologický soupis zpráv, soupis zpráv podle kanceláře jejich vzniku atd.

Kniha poskytuje čtenáři bohatý pramenný materiál. Současně ukazuje i osobitý způsob zveřejňování pramenů z bohatých zdrojů v Archives

1) Podle dosavadního uspořádání obsahují série E a podsérie V⁶ v Archives Nationales archívy královských rad (včetně finanční) za "starého režimu".

Nationales. Dílo je doplněno rejstříkem, bibliografií, seznamem zkratek a odkazy na další archivní prameny v Archives Nationales.

S. Balík

J. R. Suratteau, La Révolution française, Certitudes et controverses, Paris 1973, 96 stran

Nevelké, obsahově zajímavé dílo vyšlo v edici "Dossiers Clio", vydávané nakladatelstvím Presses universitaires de France a řízené Clau- dem Fohlenem.

Autor knihy, francouzský historik Jean-René Suratteau, známý čte- nářům mimo jiné prací "L'idée nationale de la Révolution à nos jours" (Paris 1972), dal své knize příznačný podtitul "Jistoty a spory" (Certitudes et controverses). V souladu s tím je koncipováno celé dí- lo, rozdělené do tří částí.

V úvodní části, nazvané "Proces stále otevřený", podává au- tor přehled nejdůležitějších protikladných názorů na čtyři ústřední problémy, a to na výklad revoluce, na její místo, význam a dosah v dějinách. Výklad úvodní části dokládá pak v části druhé a třetí.

Druhá část obsahuje, jak je zřejmé už z titulu "Dokumenty", soudobé prameny, zabývající se různými otázkami (hospodářstvím, vý- chovou, mírem a osvobozením národů atd.).

Do třetí části, označené "Hlediska", zařadil autor - s při- hlédnutím ke zkoumaným základním problémům - výňatky z historických prací.

Všechny části knihy jsou přitažlivé a instruktivní a poskytují čtenáři zajímavý materiál k bližšímu poznání různých aspektů fran- couzské buržoazní revoluce. Výklad a ukázky jsou doplněny stručnou bibliografií vybraných prací.

S. Balík

Stanislav Balík, Státní zřízení Francie v letech 1789-1814, Univerzita Karlova, Praha 1977, 133 stran

Veľká francúzska buržoázna revolúcia, ktorá dala impulz prevratným zmenám v dejinách ľudstva, sa stala celkom prirodzene častou témou pre historikov celého sveta. Dokonca aj v relatívne tak úzkej domé- ne akou je problematika legislatívnej činnosti a praxe výkonu štátnej

moci počas revolúcie a v období po nej bezprostredne nasledujúcim môžeme siahnuť po početných tituloch celej plejády autorov.

Stanislav Balík sa vo svojej štúdiu venuje práve oblasti legislatívneho vytvárania a praktickej realizácie štátnej moci v období Veľkej francúzskej buržoáznej revolúcie a v období prvého cisárstva. Pritom sa pokúsil podať sústredený, koncízny a zároveň jednoduchý a prehľadný obraz jednotlivých vývojových fáz, ktorými prešlo štátne zriadenie Francúzska v tomto období.

Autorovi išlo, ako sám hovorí, o štúdiu vývoja štátu a jeho orgánov v "období hľadania nových foriem a princípov a vytvárania nového svojom podstatou buržoázneho štátneho aparátu". Vzhľadom na to, že cieľom práce bolo "načrtnúť v hlavných rysoch tento proces a ukázať akými premenami prechádzal štát" vo zvolenom období, môžeme konštatovať, že svoj cieľ dosiahol.

Štúdia je rozdelená, okrem úvodu a záveru, do troch častí. Každá zodpovedá periodicky veľkým obdobiam dejín revolúcie a cisárstva. Jednotlivé časti sú ďalej veľmi vhodne rozdelené na kapitoly venované užším úsekom histórie daného obdobia. Samotné kapitoly sú napokon rozdelené na podkapitoly, ktoré sledujú systematicky a od začiatku štúdie až po záver v rovnakom poradí genézu politického a sociálno-ekonomického milieua daného obdobia, najdôležitejšie štátoprávne dokumenty, ústredné a miestne štátne orgány a spojovacie články medzi nimi, ďalej orgány súdництва a napokon aj zvláštne revolučné orgány a organizmy. Autor tak dosiahol, čo treba zdôrazniť, veľkú prehľadnosť a inštruktívnosť štúdie, umožňujúcu ľahkú komparáciu rôznych vývojových etáp.

Každú podkapitolu dopĺňa cenný pramenný a bibliografický aparát, ktorý neobyčajne uľahčuje orientáciu eventuálnemu záujemcovi o hlbšie a podrobnejšie poznanie tej-ktorej užšej problematiky.

Prvá časť štúdie je venovaná obdobiu od vypuknutia francúzskej revolúcie až po jej vyvrcholenie v čase jakobínskej diktatúry. Druhá sa zaoberá procesom upevňovania buržoázneho štátneho zriadenia po thermidore a hľadaním nových foriem konsolidácie buržoázneho štátu v predvečer prvého cisárstva. Posledná, tretia časť, je napokon venovaná prvému cisárstvu samotnému, ktoré "položilo základy aj pre vývoj buržoázneho štátu v nasledujúcom období" (str. 7).

Celkove, vzhľadom na ciele, spôsob podania i zvolený stranový rozsah štúdie, možno povedať, že práca Stanislava Balíka je veľmi pozitívnym prínosom pre systematické, prehľadné, koncízne a pritom inštruktívne a jednoduché poznanie epochy Veľkej francúzskej buržoáznej revolúcie a prvého cisárstva z hľadiska štátneho zriadenia. V neposlednom rade treba vyzdvihnúť aj bohatý pramenný a bibliografický

aparát, ktorý je tiež veľkým prínosom štúdie. Bude bez pochyby prínosom pre najširší okruh záujemcov o poznanie jednej z najvýznamnejších etáp francúzskych, ale aj svetových dejín z hľadiska vývoja štátneho zriadenia.

A. Jančo

Marc Bouloiseau, La République jacobine (1792-1794), Paris 1972, 288 stran

Kniha je venovaná vrcholnému obdobi Velké francouzské buržoazní revoluce, období jakobínské diktatury, jejíž historický význam zdůraznil nejménou např. V. I. Lenin ve svých pracích.

Autor knihy, žák, později spolupracovník a přítel předních francouzských historiků Alberta Mathieze a Georgese Lefebvra, je znám řadou prací, z nichž bych uvedl alespoň některé, jako např. "Les comités de surveillance des arrondissement parisiens en l'an III" (Paris 1933), "Les comités de surveillance de Havre-Marat (1792- an III)" (Rouen 1935). "Le séquestre et la vente des biens des émigrés (1792- an X)" (Paris 1937). "Le monde devant la Révolution française et la conquête napoléonienne" (vyšlo jako II. kniha díla "XVIIIe siècle" ve sbírce "Histoire générale des Civilisations", Paris 1953), "Robespierre" (coll. "Que sais-je?", Paris 1957), "Le Comité de salut public" (coll. "Que sais-je?", Paris 1962), "Étude de l'émigration et de la vente des biens des émigrés (1792-1830)" (Paris 1963), "La Révolution française: Continuité et perspective" (vyšlo jako 8. díl edice "Civilisations, Peuples et Monde", Paris 1968) atd.

Bouloiseau se zabývá ve své práci řadou důležitých otázek: V I. hlavě rozebírá třídní situaci a smýšlení revolučních složek, ve II. hlavě analyzuje rozkol uvnitř francouzské buržoazie. Z hlediska právněhistorického jsou zvláště přitažlivé následující tři kapitoly, v nichž autor píše o revoluční vládě, o ozbrojených silách a o jakobínském teroru v provinciích. V poslední kapitole se zabývá koncem jakobínské diktatury.

Kniha vyšla v nakladatelství "Éditions du Seuil" jako svazek 2 řady "Nouvelle histoire de la France contemporaine" série "Histoire", řízené Michelem Winockem a rámci sbírky "Points".

Zbývá jen dodat, že zajímavá, dobře psaná kniha je doplněna stručnou chronologií, orientační bibliografií a rejstříkem.

S. Balík

Denis Woronoff, La République bourgeoise de Thermidor à Brumaire (1794-1799), Paris 1972, 250 stran

Kniha francouzského historika D. W o r o n o f f a je věnována období od 9. thermidoru II. roku (27. července 1794) do 18. brumairu VIII. roku (9. listopadu 1799). Jinak řečeno, období thermidoriánského konventu a období Direktoría.

Woronoff se pokusil ve své práci podat všestranný rozbor tohoto období. V souladu s tím analyzuje problémy přechodného období po pádu jakobínské diktatury (hl. I), ukazuje vratké politické postavení vládnoucí buržoazie, ohrožované zprava i zleva (hl. II) a rozebírá růst hospodářské aktivity ve Francii za Direktoría, tedy jev, na který upozornil už v minulém století např. K. M a r x. Autor ukazuje také podrobně francouzskou zahraniční politiku a její cíle a proměny (hl. III a VI). Zbývající kapitoly jsou věnovány otázkám náboženství, školství atd. (hl. V) a pádu Direktoría (hl. VII).

Kniha vyšla v nakladatelství "Éditions du Seuil" jako svazek 3 řady "Nouvelle histoire de la France contemporaine", série "Histoire", řízené Michelem W i n o c k e m v rámci sbírky "Points".

Kniha, která je cenným příspěvkem k bližšímu poznání důležitého období Velké francouzské buržoazní revoluce, je doplněna stručnou chronologií daného období, orientační bibliografií a rejstříkem.

S. Balík

Rolf Lieberwirth, Die historische Entwicklung der Theorie vom vertraglichen Ursprung des Staates und der Staatsgewalt. Akademie - Verlag, Berlin 1977, s. 54

Práce Rolfa Lieberwirtha "Historický vývoj teórie o zmluvnom pôvode štátu a štátnej moci" je rozdelená na päť častí a je opatrená bohatými poznámkami odkazujúcimi na ďalšiu literatúru.

V prvej časti autor načrtáva vznik, vývoj a miesto zmluvnej teórie medzi predmarxistickými európskymi učeniami o štáte, ktorá kulminovala v učení Jeana Jacquesa Rousseaua. Z hľadiska toho, že marxizmus predpokladá vznik štátu súčasne so vznikom práva, autor kritizuje možnosť realizácie tejto teórie v praxi, lebo podľa nej "štát je produktom práva" (s. 3), teda právny poriadok musel by existovať už pred štátom.

Jednotlivým súčasťam a otázkam zmluvnej teórie je venovaná druhá časť. Aj keď autor upozorňuje na antickú zmluvnú teóriu, predsa naj-

väčšiu pozornosť sústreďuje až na rannostredoveké učenie o zmluvnej teórii, a to počínajúc Gregorom VIII. cez anonymných autorov 11. storočia až po mnícha Manegolda von Lautenbacha. Toto obdobie bolo poznačené bojom medzi prívržencami cisárstva a pápežstva o nadvládu v kresťanskej univerzálnej ríši, nedokonale chápanom ako boj o investitúru, pričom autori sa pohybovali zo začiatku na poli tradičného cirkevného učenia, ale neskôr sa už opierali aj o rímske právo.

Tretia časť sa zaoberá vývojom zmluvnej teórie, jej chápaním a jednotlivými jej otázkami v 13. až začiatkom 16. storočia, najmä tým či pochádza cisárstvo od boha, či od pápeža, a či od ľudu; či je panovník ľudu za výkon svojej moci zodpovedný alebo nie a nakoľko je ľud sám suverénny, čím sa narážalo na právo odporu proti cisárovi.

Veľká pozornosť sa venuje v štvrtej časti rozvoju zmluvnej teórie v diele N. Macchiavelliho, v morálnofilozofických úvahách F. de Vitoria, v scholastickofilozofickom učení o štáte D. Covarruviasa y Leyva, v rozvoji systému prirodzenoprávneho učenia F. Vasqueza de Menchaca apod. V závere tejto časti obracia autor pozornosť najmä na učenie J.J. Rousseaua a jeho predchodcov, lebo "Rousseau má obsiahle poznatky o dielach svojich predchodcov Althusiusa, Hobbesa, Lockea a Pufendorfa vo francúzskom preklade od Barbeyraca a používa ich vo svojich prácach" (s. 41). So svojím učením bol Rousseau ideologickým vodcom Francúzskej revolúcie, i keď ju sám už nezažil. Vzhľadom na teoretické názory o štáte G.W.F. Hegela, buržoázna štátprávna filozofia upustila od zmluvnej teórie a začala sa vyvíjať inými smermi.

V záverečnej piatej časti autor konštatuje, že osem storočí hrala dôležitú úlohu zmluvná teória ako štátnoteoretický základ v politickom vývoji Európy a neskôr tiež v Severnej Amerike, lenže Marx a Engels svojím učením dali základ pre rozvíjanie novej marxistickej teórie štátu a práva, ktorá medzi štátom a spoločnosťou pre ich triednu podstatu nevidí žiaden rozpor, a ktorá sa dnes uplatňuje v praxi socialistických štátov.

Uvedená práca R. Lieberwirtha veľmi stručne a zhustene podáva prehľad o historickom vývoji teórie o zmluvnom pôvode štátu a štátnej moci a je prínosom pre poznanie dejín štátnych a politických učení. Preto veľmi dobre poslúži nielen teoretikom a právnym historikom, ale i ďalším.

P. Mozolík

Úkol archivně zpracovat zbytky registratury české státní účtárny vedl autorku k tomu, aby se podrobněji seznámila s problematikou české a v této souvislosti nezbytně i ústřední finanční správy v 16. až 19. století. Spolehlivou základnou ke splnění tohoto náročného úkolu jí byla potřebná znalost tématicky blízkých archivních pozůstatků českých úřadů centrální povahy získaná dlouholetou praxí ve Státním ústředním archivu, ucelená ještě průzkumem příslušných archivních pramenů dvorských finančních úřadů vídeňských. Tyto předpoklady usnadnily autorce hlouběji vniknout do nepřehledné spleti zemských i centrálních finančních agend a jejich nositelů, podchytit jejich vzájemnou věcnou i dobovou návaznost i funkční náplň ve značné organizační složitosti postupné centralizace celého státního aparátu habsburské monarchie a v důsledku toho i neodvratné provincializace kamerálních orgánů bývalého českého státu i jeho jednotlivých zemí v průběhu téměř čtyř století.

Na stručný a výstižný přehled vývoje státního finančního systému po nástupu Habsburků, vyrůstajícího z dobových ekonomických podmínek, jež si vynucovaly přesnou účetní evidenci k zajištění rovnováhy mezi stále členitější soustavou příjmů i vydání, navazuje výklad o ústřední finanční správě se zaměřením na revizní a kontrolní funkci centrální účtárny obrážející svou členitostí stále naléhavější hospodářské požadavky vzrůstající úměrně s pronikáním merkantilistických a centralizačních tendencí.

Do tohoto širšího, celostátního rámce finanční organizace, na jejíž poslední fázi navázala v roce 1918 i finanční správa československá, je zasazen podrobný obraz etatizace finanční správy české se zvláštním zřetelem k jejím kontrolním a účetním orgánům. S použitím archivního materiálu i s odkazem na dobovou odbornou literaturu podává tu autorka zdařilý přehled vývoje od komorní k české státní účtárně, o jejím členění i jejích představitelích a uvádí tyto skutečnosti do souvislosti s obdobnými jevy v centrální finanční správě.

Přes to, že studie je zaměřena především na potřeby archivářů, shrnutím účetních materiálů správní, právní, finanční i hospodářské povahy, přináší nové poznatky o české a rakouské finanční správě a objasňuje některé dosud málo známé souvislosti, jež jsou významným příspěvkem k celkovému poznání ekonomických podnětů pro finanční politiku habsburského soustátí v uvedeném období.

V. Šolle

Pronikavé zásahy rakouských monarchů poslední třetiny osmnáctého století do všech oblastí státní správy se pochopitelně nemohly vyhnout ani školství, tím spíše, že právě ono počalo být v této době chápáno jako významné politicum. Vlivy osvícenských idejí ve spojitosti s pronikavými změnami hospodářské i sociální skladby obyvatelstva jednotlivých částí říše si stále naléhavěji vynucovaly jednotné avšak pružné řešení otázek vzdělání poddaných. Skutečnost, že právě české země a v jejich rámci především Čechy byly živnou půdou pro urychlení výstavby reformovaného školství, byla jen přirozeným výrazem jejich populačního, hospodářského i kulturního potenciálu.

Svým systematickým přístupem k uvedené tematice a jejím důkladným zpracováním podává autor přehledný obraz všech základních vývojových fází nižšího, středního i vyššího školství v Čechách v průběhu uvedených let.

Aniž by odezíral od ústředních opatření podmiňujících celostátní linii školských reforem, promítá postupnou reorganizaci školství do českých poměrů. Bedlivým vysledováním kvantitativních i kvalitativních ukazatelů ve srovnání s ostatními zeměmi monarchie dochází k závěru, že právě Čechy byly ve všech směrech na prvním místě nejen co do počtu, ale i co do úrovně škol, profesorů i studentů, dosahované nikoli podporou vídeňských úřadů, ale soustavnou prací a zájmem zemských i městských institucí a jednotlivců.

Zabývá se postupně správními i právními úpravami školství všech stupňů, věnuje autor zvláštní pozornost střednímu, po výtce gymnasiálnímu školství tohoto období, jehož zásadní význam pro celý další kulturně politický rozvoj národa nebyl v naší odborné literatuře bezpochyby ještě plně doceněn.

V rámci podrobného rozboru příslušných dobových fází školských reforem představovaných význačnými osobnostmi ústředního i oblastního formátu, všimá si autor obzvláště bedlivě období uměřených zásahů za Leopolda II., které při zachování progresivních prvků reforem tereziánských a josefinských omezovaly pouze jejich přílišné tendence unifikační. Do protikladu tohoto příznivého vývoje staví pak tuhý policejní režim meternichovské éry omezující všechny liberální snahy projevující se zvláště na středních a vysokých školách.

Ze širokého okruhu svých odborných poznatků získaných sledováním starší i novější literatury i průzkumem bohatých pramenů archivních, jež se staly podkladem jeho rozsáhlejší, historicky založené studie,

převzal autor do této, v celku i v jednotlivostech vyvážené práce jen ony, jež odpovídaly tématickému zaměření sborníku. Podrobnější zpracování normativních a správních zásahů do oblastí školství v období předcházejícím liberálně revolučním opatřením roku 1948 by bylo celkový obraz zajisté ještě dokreslilo. Přesto zůstává práce beze sporu velmi zdařilým přehledem českého školství vytčeného období, o to cennějším, že právě z této doby vyrůstalo naše národní obrození.

V. Šolle

Zesílený zájem o dějiny horního práva

Zákony a jiné právní předpisy, normativní obyčeje a zvyklosti, jimiž bylo provázeno těžení nerostného bohatství země, těšily se vždy značné pozornosti, ať již ze strany právníků nebo ze strany technických odborníků či posléze ze strany historiků, v tomto případě zvláště z řad těch, kdož se zabývali dějinami hospodářskými a právními. U nás v poslední době můžeme zaznamenat několik publikací, které jsou věnovány jevům a problémům sem spadajícím. A je potěšitelné, že není zanedbávána ani stránka metodická, ani péče o vydávání právních pramenů, i když vše to se děje ne vždy na téže vědecké úrovni a často s cílem daleko širším než právněhistorickým.

Mimořádnou pozornost historicky orientovaného právníka vyvolává sborník, který vydalo Národní technické muzeum (Praha 1973, 390 str., Rozpravy, č. 59) a v němž dal podnět k živé diskusi František Hoffmann článkem nazvaným "K metodám a metodologii dějin českého horního práva do 16. století" (str. 117-120). Odpovídá mu zde argumentací, které na některých místech lze snad i přitakat, jednak Jaroslav Bílek statí "Nejen k metodám, ale i ke koncepci banskoprávních dějin" (str. 125-144), jednak Pavel Vitouš (Několik poznámek etc., str. 149-151).

Jako výsledek jednání konference se zahraniční účastí v rámci "Hornické Ostravy 75" s námětem "Horní právo" vyšly dva svazky "Sborníku přednášek" (I-II, 1975, 238 a 220 str.), kde nelze opomenout úvodní příspěvek prof. dra Jaroslava Pošváře "Horní právo, jeho pojem a začlenění v systému čs. práva" (str. 1-22) založený zásadně historicky s některými cennými postřehy na poli vývojové syntézy. Tamtéž na str. 54-70 je uveřejněn dobrý přehled "Vývoje banského práva na Slovensku za feudalizmu" z pera dra Jozefa Vozára. Obě statí mají bohatý seznam odborné literatury.

Pod souborným názvem "České horní právo" začala vycházet bez jaké-

hokolí bližšího označení (nákladem autora v Kolíně?) edice, v níž jako svazek I (1977) "vybral a přeložil" dr. Ladislav J a n g l "České horní zákony" (ofset, 256 str.). V úvodu autor píše, že "překlady jsou výsledkem zájmu o horní právo a důsledkem přehodnocování hledisek, k němuž došlo v nedávné době" (str. 5). Uvádí zároveň, že "látko byla rozvržena na pět svazků", totiž "1. Horní zákony, 2. Ius regale montanorum, 3. Jáchymovský báňský řád z r. 1548 s tzv. Appendixem, 4. ostatní významné báňské řády, 5. právní předpisy doplňkového charakteru". V tomto prvním svazku nalezneme překlady 40 dokumentů, počínaje tzv. jihlavským privilegiem a konče Rakouským obecným horním zákonem z r. 1854. Překlady byly jistě mimořádně obtížným úkolem a bude lze je hodnotit až po podrobném srovnání s originály, k němuž postupně by mohlo dojít např. při používání materiálů z této sbírky v seminárních cvičeních historickoprávních na právnických fakultách. Toto srovnání budou umožňovat i autorovy pečlivé údaje o provenienci jednotlivých textů, z nichž byly překlady pořizovány.

Že zájem o minulost těchto závažných úseků lidské činnosti je opravdu značný, o tom svědčí i další nová publikace z řady "Rozprav Národního technického muzea v Praze" (č. 69, 1977, 320 str., ofset) s názvem "Z dějin hutnictví". Právní historik v ní najde téměř ve dvou desítkách statí vítaný doplněk z dějin základny k tomu, čím se profesionálně zabývá ve sféře nadstavbové, a to od počátku doby železné až do 20. století.

V souvislostech mezinárodních a historicko-srovnávacích lze posléze zároveň uvést i poněkud kuriózní, nádherně vypravenou publikaci západoněmeckého průmyslového podniku "Westfalia Lünen" nazvanou "Bergbuch Massa Marittima 1225-1335" (1977). Podává se tu jednak pečlivé faksimile rukopisu tohoto pramene italského středověkého horního práva (Constitutum Comunis et Populi Civitatis Massae) na 30 tabulích, jednak jeho moderní německý překlad z pera vydavatele dra Kurta P f l ä g i n g a (str. 49-95), jednak konečně podrobné vysvětlivky resp. komentář (str. 97-118). Přepis latinského textu bohužel chybí. Zato jsou připojeny bohaté a pestré ilustrace (str. 113-144), věcný rejstřík a seznam literatury, ve které našlo místo i klasické dílo Kašpara Sternberga (1838) o českém právu horním. Není ostatně vyloučeno, že pro bádání o horním právu našeho středověku mohly by se tu vyskytnout i některé podněty ze starobylého horního práva tohoto italského střediska těžby stříbra a mědi v horách těsně nad Tyrrenským mořem.

V. Vaněček

Jaroslav Pánek, Hrdelní soudnictví městečka Čechtice v 17. a 18. století, Příspěvek k poznání pozdněfeudálního hrdelního soudnictví v Čechách a k charakteristice smolných spisů. Středočeský sborník historický 12, 1977, 129-181

Autor se tematikou, k níž se jeho příspěvek hlásí, nezabývá poprvé. Jeho jméno známe z jiných podobně zaměřených prací a je třeba říci, že jejich výsledky mu vynesly již zasloužené uznání. Proto je možno jen opakovat, že si dovede poradit s prameny dotčené povahy, že z nich dovede vytěžit opravdu mnoho a navíc že dovede zpřístupnit jejich obsah způsobem, jenž se rovná účinkům edice. Práce o Čechticích a jejich hrdelní jurisdikci je však zajímavá i jinak: můžeme tu totiž pozorovat, jak autor rozšiřuje své již osvědčené metodické přístupy a uvažuje v intencích jakési historické kriminologie. A právě tady čtenáře nezbytně napadají ještě další myšlenky. Je všeobecně známo, jaký význam pro naši historiografii měl svého času rozvoj studií o venkovské patrimoniální oblasti. A je stejně dobře známo, že tentýž proud dospěl záhy k určitým mezím: na podkladě pramenů, jichž užíval, byl totiž schopen osvětlit jen určité stránky života venkovských selských a lidových vrstev. Dokumenty o výkonu hrdelní jurisdikce, jejichž cena pro poznání městského života v 15. a 16. století je známa již od časů Zik. Winttra, jsou nyní jaksi znovu objevovány jako výtečný pramen, odhalující poměry na venkově. A to ve značné šíři, dokonce ještě více, než na to pomýšlel ve své známé práci o jazyku smolných knih Jílek-Oberpfalzer. Již dnes je zřejmo, že jde o materiál schopný přinášet i velmi obecná zjištění. Tak např. se tu jasně rýsuje rozdíl mezi oficiálně hlásanou morálkou a skutečným, reálně viděným životem na vesnici v závěru feudální epochy. Bez významu není ani to, že jak vychází najevo, hrdelní justice na venkově zdaleka nebyla tak krutá, jak by snad bylo možno předpokládat: množí se případy podmíněného odsouzení, klesají kapitální tresty a v 18. století je možno sledovat i stopy jakési humanizace trestní praxe.

V. Urfus

Zdeněk Šimeček, Studium českých dějin, slavistika a austroslavismus (K vývoji státní ideologie v Čechách v 18. a na počátku 19. století). Slovanský přehled 63 (1977), 115-142

Austroslavismus jsme si navykli spojovat s událostmi r. 1848. O jeho kořenech zpravidla neuvažujeme. Šimečkova práce, jak napovídají oba její názvy, se obrací právě tímto opomíjeným směrem. Přitom - a při-

počtème to hned úvodem k jejím kladům - jde vědomě ještě dále, než kam doposud dospělo podobné úsilí spojené se jménem historika předbřeznové éry Ed. Wintra, který počátky austroslavistických názorů vidí v působení Kopitarově. Šimečkova stať není lehkou četbou, i když je napsána stylisticky vybroušeným perem. Na několika stránkách je tu sneseno množství údajů a jim odpovídající stejně obsáhlé množství rozmanitých, často velmi složitých souvislostí. Ke všem těmto otázkám autor dovede říci své, a je to vždy slovo vskutku kompetentní; ostatně přínos jeho prací pro dějiny slavistiky a slavistických studií není třeba zdůrazňovat. Obraz, který nám kreslí, lze několika tahy vystihnout asi takto: východisko svých úvah klade Šimeček do počátku 18. století, kdy, jak je dnes již bezpečně zjištěno, prošla našimi zeměmi pozoruhodná vlna patrioticky laděných projevů, podněcujících zájem o minulost českého státu a české dějiny vůbec, i když pochopitelně v zemsko-teritoriálním a nikoliv jazykově nacionálním smyslu. Na jejím okraji se uplatnily i další ohlasy podobného zájmu překračující dokonce hranice habsburské monarchie. K těmto známým skutečnostem přidává Šimeček řadu nových zjištění. Ukazuje, jak zájem o minulost českého státu tu byl vždy více nebo méně spojen s důrazem položeným na slovanskost českého státu a jeho historických počátků. Jinak řečeno, český stát a jeho minulost vstupovaly tak do soudobého povědomí jednak jako nejvýznamnější složka habsburského soustátí, jednak jako něco, co reprezentuje uvnitř zemí Habsburky ovládaných slovanský živel. Obsahově byla tato ideologie i její akcent položený na slavnost české historie výrazem zájmů českých stavů; byla proto také ve svém konečném vyznění zahrocena proti unifikujiícímu vídeňskému centralismu. V tomto svém poslání doznala značných úspěchů. Šimeček nepochybuje, že dovedla zastavit nápor osvícensky motivovaného a centralisticky laděného celorakouského oficiálního patriotismu, který byl pro rakouský josefinismus symptomatický. Na konci 18. století se však rychle vyžívá. Na její místo nastupují nové formy národního uvědomění orientované již jazykově. I tady dosazuje do tohoto jinak známého rámce Šimeček nové skutečnosti. Ukazuje především, jak slovanská filologie, jejíž rozvoj přímo podmínil tyto nové projevy národního uvědomění, se tu setkává se značným zájmem se strany rakouského státu. Jeho představitelé jí považují za jeden z vítaných prostředků, který by mohl stmelit slovanské obyvatelstvo habsburských zemí a překlenout etnické rozdíly jeho rozmanitých skupin. Rakouský stát si počíná tak uvědomovat význam slovanské složky svého obyvatelstva. Je proto také ochoten připustit vedle oficiálního celorakouského vlastenectví dílčí patriotickou aktivitu, pokud bude ovšem napomáhat jeho zájmům na vybudování jednotného celku rakouské říše. Z osobností, jejichž činnost

se v tomto směru dotkla našich zemí je třeba zaznamenat alespoň hr. Rottenhana, jakož i jméno policejního ministra hr. Sedlnického. Šimečkova studie je cenným příspěvkem k poznání této jinak málo známé doby. To, co nabízí, má nepochybně trvalou hodnotu.

V. Urfus

Z deníků moravského politika v éře Bachové (Egbert Belcredi 1850-1859), k vydání připravil, úvodem a poznámkami opatřil Jaromír Boček, Brno 1976

Jestliže před několika lety vyšla zásluhou Ant. Okáče obsáhlá monografie o žurnalistickém orgánu rakouské konservativní šlechty "Vaterland", dostává nyní čtenář do ruky další svazek podobné tematiky, i když časově náleží době o něco starší. Padesátá léta minulého století známe především jako dobu Bachova absolutismu. Zmíněné desetiletí je však možno nazírat i jinak, jako období, v němž se formovaly síly, které nakonec přispěly k Bachovu pádu a které i v průběhu dalších let se snažily ovlivnit nový směr vývoje rakouského státu. Třeba snad nejde o věci od kořene nové, je přece vždy užitečné, můžeme-li sled určitých událostí konfrontovat s původními prameny; jde-li pak o heuristické zdroje dosud nevyužité, mající tedy ráz neporušené autentičnosti, je to tím vítanější. Deníky Egberta Belcrediho takovýmto pramenem nepochybně jsou. Pro zasvěceného i méně informovaného čtenáře je to vskutku nadmíru zajímavé čtení, které výborně odhaluje mentalitu oněch kruhů, z nichž vzešlo jádro pozdější tak řečené historické šlechty. Jeho deníkové zápisky jsou jakousi průmětnou, kterou procházejí všechny, závažné i okrajové, události Bachova decenia. Navíc je tu dobře postižitelný rozdíl, který odlišil později Egberta od jeho známějšího bratra. Deníkové postřehy Egberta Belcrediho seznamují s názorovým světem konservativní šlechty ještě jinak. Svědčí o tom, že její představitelé dovedli i z objektivně zpátečnických pozic bystře vnímat soudobý život. Navíc cena této edice spočívá nepochybně i v tom, že podává řadu informací o věcech dotýkajících se vývoje na Moravě. I to má svůj značný význam, zvláště uvážíme-li, že to byla právě šedesátá léta, tedy období bezprostředně následující, která byla rozhodující pro překonání moravského politického separatismu.

V. Urfus

Pavel Bělina, K počátkům statistiky v českých zemích, Působení Josefa Antonína Rieggera v Čechách, Československý časopis historický, 25, 1977, 63-86

Bělinův článek, jak naznačuje jeho podtitul, není vymezen jen věcně. Ve shodě s tím je - zhruba vzato - jeho první část věnována životu a dílu tohoto předního představitele rakouského a českého osvícenství. Je to jinými slovy velmi zevrubně a velmi dobře podaný životopis Rieggerův spojený s hodnocením jeho díla. Myslím, že tato část Bělinovy práce nutí k dvojitému zamyšlení: ukazuje totiž jasně, že celkové shrnutí znamená vždy více než rozptýlené, třeba obsažné a mnohdy i poměrně snadno dostupné údaje pramenů a starší literatury; navíc ukazuje, že biografický přístup, který dnes většinou pěstuje literatura faktu, je i v odborné historiografii vděčný. V druhé části své práce jde autor vstříc obecným souvislostem. Není třeba říkat, že statistika jako věda prodělala poměrně převratný vývoj, který několikrát zvrátil její koncepci. Ve své původní podobě na konci 18. století se zabývala sbíráním nejrůznějších, zdaleka ne jen numerických údajů. "Statistický" význam tu měly nejrůznější poznatky společenských, ale i přírodních věd, nevyjímaje právo, historii, geografii. Proto je jistě cenným, co nám Bělinův příspěvek o rozmanitých metodických směrech tohoto raného období statistiky napovídá. Bylo by možno si jen přát, aby všechny tyto souvislosti mohl autor vyčerpat v širší studii.

V. Urfus

Tomáš Vojtěch, Organizační vývoj mladočeské strany do roku 1891, Československý časopis historický, 25, 1977, 554-584

Politické strany v minulosti nebyly zdaleka tak pevně organizačně stmeleny jako je tomu dnes. Přeneseme-li tento jinak samozřejmý poznatek do konkrétního výzkumu, znamená to, jak každý badatel ví, řadu obtíží. Postihnout organizační strukturu buržoazních politických stran v době, kdy se formovaly a kdy měly za sebou první kroky samostatného politického života, není proto lehké. Členská základna nebyla v této době obvykle určitě ohraničena a opírala se navíc o řadu vedlejších a filiálních organizací. Vše to si uvědomuje čtenář posuzovaného příspěvku; potěšitelné však je, že si to před ním uvědomil i autor a vyvodil z tohoto poznání patřičné důsledky. Proto mu musíme být vděční za přesné a výstižné splnění úkolu, který si vytkl. Vojtě-

chova práce je tedy opravdu "jen" prací o organizačním vývoji mladočeské strany, což ovšem, jak bylo právě řečeno, neznamená málo, ba naopak. Kvitovat je možno i dobrou přehlednost, která značně zvyšuje použitelnost práce a její schopnost podávat rychlé informace. Rovněž tak je věnována pozornost na podkladě nejnovější literatury (Kolejka, Janák, Brodesser, Pernes) souběžnému vývoji na Moravě.

V. Urfus

Henryk Leszczyzna, Petrażycki, Wiedza Powszechna, Warszawa 1974, 188 str.

Už sama skutečnost, že monografie o velkém polském právním teoretikovi, zakladateli a zároveň nejvýznamnějším představiteli tzv. psychologické školy práva Leonu Petrażyckém (1867-1931) vychází v řadě *Myśli i Ludzie*, analogické našim *Portrétům a Medailónům*, názorně svědčí o místu, které socialistické Polsko a jeho marxisticko-leninská právní věda tomuto mysliteli vykazují v národním měřítku a které se mu obecně vyказuje v kontextu světové vědy. Populárně vědecké zaměření práce, diktované charakterem edice, však nejen nesnižuje vědeckou úroveň Leszczyznowy analýzy, ale vede naopak k tomu, že Petrażyckého teorie práva je vykládána v návaznosti na celý jeho filozofický systém a že se přitom neustále přihlíží k dobovým souvislostem jak společenským, tak myšlenkovým.

Po úvodní kapitole o Petrażyckého životě a díle následuje poměrně zevrubný rozbor obecně filozofických i právně teoretických problémů, které jsou jak v Petrażyckého pracích, tak zároveň i pro jejich pochopení nejzávažnější (kapitoly *Metodologické úvahy*, *O etice a spravedlnosti*, *Vědecká právní politika*, *Summa theoria*). Tato část knihy je uzavřena bibliografií nejdůležitějších Petrażyckého spisů; v Leszczyznowě studii i v poznámkách k nim nalezne čtenář nadto i bohaté odkazy na literaturu sekundární, ať již polskou, ruskou resp. sovětskou či západní. Druhou část knihy tvoří reprezentativní výbor Petrażyckého textů.

Leszczyzna píše mj.: "Petrażyckého teorie jsou v historii politických a právních učení pokládány za jeden z hlavních zdrojů koncepcí první poloviny XX. století ... Petrażyckého teorie však dosud nezaujímá to místo, které by jí náleželo, kdyby byla obecněji známa" (str. 32).

Čím více souhlasíme s touto myšlenkou, tím více musíme litovat, že

v naší vlastní marxistické literatuře dosud žádná práce o tomto skutečně podnětném mysliteli neexistuje.

Z. Masopust

V. J. Gulijev (odp. red.) a kolektiv, Iz istorii političeskich učeni, Moskva 1976, 180 str.

Máme před sebou další z prací, které ukazují, jak v SSSR v posledních letech sílí zájem o dějiny politických a právních učení a jak roste i objem vědecké práce v této oblasti. Jde o sborník, do něhož přispělo osm autorů, vesměs pracovníků Ústavu státu a práva AV SSSR. Společný jmenovatel jednotlivých statí nelze hledat v obsahu, ale ve snaze tvůrčím způsobem přistoupit ke zkoumanému předmětu a ukázat některé jeho dosud opomíjené či málo prozkoumané stránky.

P.S. Gracianskij píše o společenskopolitických názorech ruských osvícenců 60.-80. let XVIII. století, V.S. Něrsejanc o formování Hegelova učení o politice a právu, L.S. Mamut o politických názorech W. Weitlinga. Dnes již zesnulý V.D. Lazurenko věnoval svou stať názorům P. Tkačeva na stát. O.V. Martyšin zkoumá politické koncepce nkhrumaismu, N.N. Dějev politické názory amerických federalistů a konečně I. A. Ledjach kriticky analyzuje teorii právního státu.

Zvláštního povšimnutí si zaslouhuje úvodní stať V.J. Gulijeva O výzkumu politicko-právních učení. Vycházejí z kritického pohledu na dosavadní výsledky, kterých sovětská věda dosáhla, autor pléduje pro zintenzivnění výzkumu této "samostatné oblasti a samostatného předmětu vědeckého poznání" (str. 4). Naznačuje zároveň řadu obecných otázek i speciálních problémů, na které by se měl výzkum především soustředit a dovozuje, že k jejich řešení nestačí ani věda obecné teorie státu a práva ani historie státu a práva.

Z. Masopust

Jiří Čapek, Teorie právního realismu. Kritická studie. Univerzita Karlova, Praha 1976, Acta Universitatis Carolinae, Iuridica Monographia XXIV, 89 str.

V literatuře socialistických zemí byl dosud právní realismus - jeden z nejvýznamnějších směrů nemarxistické právní teorie posledního půlstoletí, hluboce ovšem kořenící v některých právněteoretických systémech samého počátku století a ještě hlouběji - analyzován pouze v syntetických pracích, jako je např. Buržoazní právní ideologie A.V.

Tumanova. Čapková studie je tudíž - pokud je mi známo - prvním pokusem o monografii.

Konfrontace titulu práce s jejím obsahem ukazuje, že Čapek celé téma právního realismu určitým způsobem zužuje. Ponechává stranou v buržoazní literatuře vlivný skandinávský právní realismus a plně se zaměřuje jen na analýzu právněrealistického myšlení v jurisdikci USA. To přirozeně není na závadu, je však třeba to konstatovat. Stejně tak nelze neřici, že předmět svého výzkumu sleduje soustavně jen do přelomu 40. a 50. let, ponechává prakticky bez povšimnutí jeho další vývoj i současný stav (a rovněž i "zpětné" hodnocení v pracích buržoazních autorů z posledních 10-15 let).

Monografie je členěna do pěti kapitol. První, organicky uvádějící do problematiky amerického právněrealistického myšlení, se zabývá precedentem a postavením soudce v angloamerické právní kultuře. Druhá sleduje vznik a vývoj právního realismu a načrtává jeho charakteristiku. Třetí kapitola je nadepsána Tvorba právní normy v teorii právního realismu. Teoretické jádro "realistické" jurisdikce analyzuje kapitola čtvrtá, Aplikace právní normy v teorii právního realismu. Závěrečná kapitola Vývoj právního realismu a utváření teorie "právního skepticismu" vyúsťuje ve shrnující závěr. Celá práce je doplněna ruským, německým a anglickým resumé.

Lze vyslovit názor, že celé dílo, jehož záslužnost je mimo pochybnost, by bývalo ještě získalo, kdyby autor svou polemickou argumentaci nejen ve formě, ale i v obsahu poněkud více propracoval a zvláště kdyby se vyhnul dosti častému opakování základních hodnotících soudů.

Z. Masopust

Vznik Revolučního odborového hnutí, Sborník dokumentů z let 1944-1946, Praha 1977, 280 stran

V obecné úvodní části sleduje V. Jíša proces vzniku revolučních odborů od počátku vzniku samostatné Československé republiky, přes rozmanité ideové a organizační střety, hledání a jejich východiska v průběhu 20. let, až po vznik Rudých odborů. Zamýšlí se též stručně nad jejich významem a hlavními akcemi v období předmnichovské republiky. Upozorňuje též na význam vlivu Komunistické internacionály na rozvoj revolučních odborů u nás.

Již v průběhu osvobozovacích bojů na sklonku II. světové války docházelo k obnovování odborů. V průběhu roku 1945 se vytvářely organizační a politické předpoklady k ustavení jednotné odborové organi-

zace ROH, která se aktivně zapojila do boje za vítězství socialistické revoluce u nás.

Prvá kapitola dokumentární části se týká období roku 1944. Jsou zde zmiňovány jednak dokumenty, jimiž se náš zahraniční odboj obracel k odborářům s výzvami k aktivnímu boji a naznačoval programové zásady perspektivy odborů po osvobození (např. dokument číslo 2, článek J. Švermy), jednak materiály z období Slovenského národního povstání, pokud se vztahovaly k této tematice (např. oznámení a směrnice přípravného výboru odborových organizací na Slovensku o svolání konference delegátů závodních výborů a důvěrnických sborů do Podbrezové, závěry z této konference a podobně).

V další části jsou zachyceny dokumenty z roku 1945. Na jejich základě lze především konstatovat, že došlo k vytvoření Ústřední rady odborů, jako vrcholného orgánu ROH, již na sklonku války. Její program se hlásil k myšlence jednotných odborů a svůj nejbližší úkol viděla v co možná nejširší účasti v boji proti okupantům.

Zahraniční i domácí vedení KSČ sledovalo zároveň proces vytváření nových odborů a od počátku prosazovalo jejich revoluční ráz, jednotu, účast v Národní frontě atd.

Již 12.5.1945 byly vydány směrnice ÚRO pro volby do závodních rad, které se až do definitivní úpravy měly stát hlavní normou upravující tuto otázku a v témže měsíci vyšly i směrnice pro činnost závodních rad. Současně byla rozvinuta kampaň za vytvoření jednotné odborové organizace.

Tato iniciativa našla širokou odezvu mezi pracujícími, kteří ji podporovali vytvářením organizačních předpokladů zdola. Jejich akce byly podchycovány v směrnicích vyšších odborových orgánů, rozvíjeny na schůzích dělníků, rozpracovávány v pokrokovém tisku atd. (viz např. dokumenty číslo 37-39).

Od počátku své existence se závodní rady i odbory aktivně zapojovaly do všech akcí při realizaci revolučních opatření (viz dokumenty číslo 44-45) a obnovy válkou narušeného hospodářství.

Důležitým mezníkem vývoje odborového hnutí bylo přijetí dekretu prezidenta číslo 104 Sb. z 24.10.1945 o závodních a podnikových radách, který dal těmto orgánům řadu práv při řízení a kontrole zejména průmyslové výroby.

Koncem roku 1945 byly zahájeny organizační přípravy I. celostátní konference ROH, která se měla konat v lednu 1946.

Její výsledky, obsažené v třetí části sborníku (rok 1946), jsou zachyceny jednak v hlavních referátech A. Zápotockého a F. Zupky (dokumenty číslo 60-61) a v rezoluci, kterou konference přijala.

Důležitými materiály se staly směrnice, které po organizační i

ideové stránce zajišťovaly výstavbu a činnost jednotné odborové organizace.

Další materiály zachycují činnost ROH v době příprav I. všeodborového sjezdu a jeho výsledky, které uzavírá Organizační rezoluce zakotvující sjednocení českých a slovenských odborů v jednotné celostátní Revoluční odborové hnutí.

P. Mates

Právnícké štúdie, ročník XXIII, Veda, Vydavateľstvo Slovenskej Akadémie vied, Bratislava 1977, 262 strany

Dosud poslední číslo Právníckých štúdií obsahuje mimo jiné i tři právněhistorické příspěvky.

L. Hubenák (Parlamentné volby za buržoáznej Československej republiky) se zabývá vývojem průběhu a výsledků voleb u nás v letech 1920-1935. Vývoj Československého parlamentu v letech 1918-1938 rozděluje na tři období: etapu tzv. Revolučního národního shromáždění, dále parlamentů zvolených na základě ústavy z roku 1920 a konečně fázi pomnichovskou.

První jednokomorový parlament vznikl na základě Prozatímní ústavy jako nevolený orgán. Jeho význam z hlediska sledované roviny tkvěl především v tom, že na jeho půdě byly přijaty předpisy, které v dalších letech určovaly způsob vytváření vrcholného zastupitelského sboru buržoazní Československé republiky.

V dalších částech rozebírá autor postupně průběh a výsledky jednotlivých parlamentních voleb, přičemž si přirozeně všimá jejich charakteristických rysů. V prvních volbách to byla především úloha sociální demokracie, v jejímž rámci již došlo k zřetelnému rozštěpení na pravicové a levicové křídlo.

Ve volbách v roce 1925 to zase bylo první samostatné vystoupení KSČ v této oblasti, která získala významné úspěchy a stala se druhou nejsilnější stranou. V následujících volbách (rok 1929) zaznamenala komunistická strana sice jistý úbytek hlasů, ale i tak odolala ohromnému náporu buržoazie. Poslední volby v roce 1935 byly silně poznamenány nástupem reakčních sil a snahou KSČ uplatnit u nás taktiku lidové fronty. Sama však již neměla dosti sil ani prostředků, aby zabránila národní katastrofě. A tak opatření přijatá koncem roku 1938 znamenala současně i zánik buržoazního parlamentarizmu.

L. Bianchi publikoval druhou část své obsáhlé studie Právne posta-

venie občana na Slovensku za kapitalizmu, zaměřenou na období předmnichovské republiky.

Stručně si všímá základních sociálně ekonomických a právních principů tehdejších poměrů a na základě tohoto rozboru přechází k jednotlivým rovinám určujícím charakter buržoazní společnosti.

Především se jednalo o právní zajištění kapitalistických výrobních vztahů. Zde určuje jako rozhodné nejen zakotvení a ochranu kapitalistického soukromého vlastnictví vůbec, ale i právní regulaci monopolizačního procesu a pracovněprávních vztahů, jimiž vlastníci kapitálu připoutávali námezdní pracovní síly k výrobnímu procesu. Pozornost věnuje jak obecným formám úpravy soukromokapitalistického podnikání, tak i státněmocenským zásahům ve prospěch koncentrace a centralizace kapitálu.

Pokud jde o občanská práva a svobody, všímá si nejdříve sociálních práv pracujících, v nichž naznačuje jasný trend k jejich postupnému omezování. Dále rozebírá ostatní ústavou zaručená práva, kde poukazuje především na faktické i právní omezování jejich "absolutní" povahy, proklamované buržoazními ideology.

Zabývá se též výstavbou a fungováním státního aparátu od ústředních až po místní orgány a opět prokazuje nejen jejich obecnou omezenost demokracie, plynoucí ze samotné buržoazní podstaty republiky, ale i na ty proudy, které vědomě demokracii omezovaly.

Svůj rozbor uzavírá konstatováním, že právní vyjádření postavení občana za buržoazní republiky na Slovensku jasně svědčí o protilidovém charakteru státní formy a právního systému československé buržoazní demokracie.

Historickoprávní ráz má do jisté míry i článek J. Bakiči: Príspevok k objasneniu charakteru národnej a demokratickej revolúcie v Československu. Autorovým záměrem bylo ovšem postihnout především obecně teoretické zobecnění sledované problematiky, ale zároveň sleduje jednotlivé otázky na rozboru konkrétních historických událostí. Z tohoto hlediska si nejdříve všímá procesu vývoje socialistické revoluce v Rusku. Odtud přechází k analýze poměrů u nás od poloviny 30. let, přes národně osvobozovací boj až po vytvoření lidově demokratického státu v letech po osvobození.

Kromě již zmíněných prací jsou do XXIII. ročníku Právnických študií zařazeny dále statě Š. Lubyho (Vlastnícke koncepcie teórie ľudového kapitalizmu a teórie kapitalistického štátu blahobytu), M. Řehůřka (Ku kritike parlamentaristického chápania demokracie), M. Pojezdné (K otázke vzťahu systému hodnot a systému právnych noriem) a M. Velikého (K otázke marxisticko-leninského chápania politiky a po-

litického systému socialistické společnosti), které obsahují řadu cenných teoretických závěrů.

P. Mates

Ignacio Burgoa, Derecho Constitucional Mexicano. Primera edición. México 1973, 1126 stran

Autorem této rozsáhlé monografie je mexický profesor Ignacio B u r - g o a, známý řadou prací, jako např. "La Evolución de la Idea Federalista" (1960), "Breve Estudio sobre el Poder Legislativo" (1966), "El Estado" (1970) aj.

Jak vyplývá už z názvu knihy, jde o práci, věnovanou ústavnímu právu. Autor se však ani zdaleka neomezuje pouze na platné právo, ale zahrnuje do své monografie i řadu statí, spadajících do dějin státu a práva a do dějin politických a právních učení.

Několikastránkové právněhistorické pasáže speciálního zaměření najdeme ve většině kapitol. Z tohoto hlediska jsou nejpřitažlivější dvě kapitoly, věnované výhradně problematice dějin států a práva. První z nich se zabývá obdobím před vznikem mexického státu (autor je dělí na epochu předšpanělskou, epochu koloniální a období boje za nezávislost), druhá si všimá podrobněji poměru státu a církve.

Do oblasti dějin politických a právních učení spadá rozsáhlá stať (III. kapitoly), obsahující pod titulem "Některá učení o státu" přehled teorií a názorů slavných myslitelů, počínaje Platónem. Není bez zajímavosti, že do tohoto přehledu je organicky zasazeno i poměrně velké pojednání o marxisticko-leninském učení o státu.

Rozsáhlé, přehledně psané dílo je doplněno bibliografií, užitečnou pro každého, kdo by se chtěl blíže seznámit s mexickou problematikou.

Ve svém celku představuje kniha profesora Ignacia Burgoy pozoruhodné dílo, přitažlivé a instruktivní pro každého čtenáře, který se zajímá blíže nejen o ústavní právo, ale i o dějiny státu a práva jednoho z nejvýznamnějších států Latinské Ameriky.

S. Balík

Několik výchozích prací k dějinám státu a práva afrických zemí

L. B r o o k s, Great Civilisations of Ancient Africa, New York 1971, 340 stran.

R. O l i v e r a kolektiv, The Dawn of African History, 2. vydání (dotisk), London 1969, 106 stran.

P.J.M. M c E v a n, Africa from Early Times to 1800, London-Ibadan-Nairobi 1969, 436 stran.

R. C o r n e v i n, L' Afrique noire de 1919 à nos jours, Paris 1973, 251 stran.

M. C o r n e v i n, Histoire de l' Afrique contemporaine, de la deuxième guerre mondiale à nos jours. Předml. R. C o r n e v i n, Paris 1972, 426 stran.

P.F. G o n i d e c, Les droits africains. Évolution et sources, Paris 1968.

Pozornost světové i naší veřejnosti se v posledních letech obrací stále více k rozvojovým zemím a jejich problematice.

Jednou z oblastí tohoto zájmu jsou africké státy, jejich problémy politické, ekonomické, sociální, kulturní atd. Dříve nebo později se tento zájem rozšíří nepochybně i na dějiny státu a práva afrických států.¹⁾

Je pochopitelné, že zájemci o tuto vědeckou problematiku se mohou stěží obejít bez historických prací, zabývajících se v širším záběru také ostatními stránkami dějinného vývoje jednotlivých afrických zemí.

Jednou z prací, pokoušejících se podat všestrannější obraz afrických zemí, je kniha Lestera B r o o k s e "Great Civilisations of Ancient Africa" (Velké civilizace staré Afriky). Jak naznačuje už její název, všimá si starých afrických dějin. Svůj výklad začíná autor

1) V české literatuře existuje už řada prací (překlady i původních), zabývajících se buď obecně historií Afriky nebo - už speciálněji - otázkami dějin státu a práva. Patří mezi ně především B. D a v i d s o n, Objevení staré Afriky, Praha 1962; L. H o l ý, Rozpad rodového zřízení ve východoafrickém Mezijezeří. In: Rozpravy ČSAV, r. 73, Praha 1963, řada společenských věd, seš. 1 (rec. akademik V. V a n ě č e k v PHS 10, str. 235-236); B. D a v i d s o n, Černá paní, Praha 1964; I. H r b e k a kolektiv, Dějiny Afriky, I-II, Praha 1966. Africké problematice věnují značnou pozornost také několikosvazkové "Dějiny světa", přeložené z ruštiny.

V této souvislosti je třeba zmínit také překlady kronik, arabských či jiných, které pojednávají o africké problematice. Jsou to: M u h a m m a d I b n A b d a l l á h I b n B a t t ú t a, Cesty po Africe, Asii a Evropě vykonané v letech 1325-1354 (přel. I. Hrbek), Praha 1961 a B. D a v i d s o n, Africká minulost. Kroniky od dávnověku po moderní dobu (přel. G. Bernau, I. Hrbek a F. Jungwirth), Praha 1972.

kapitolou "Matka Afrika", v níž podává přehled vývoje od nejstarších známých předků člověka po dnešní obyvatele černého kontinentu. V následujících kapitolách se zabývá jednak nejznámějšími africkými státy a říši, jednak ostatními společensko-politickými útvary, čtenářům většinou méně známými. Mezi státy první skupiny řadí starý Egypt a Kuš (rozkládala se na území dnešního jižního Egypta a severního Súdánu), starou Ghanu (existovala přibližně v letech 700-1200 n.l.), říši Kanem-Bornu (přibližně v letech 800-1800 n.l.), Mali (přibližně v letech 1200-1500 n.l.), Songhai (1350-1600 n.l.) a Etiopii. Největší pozornost je věnována pochopitelně Egyptu a Kuši, jejichž dějiny byly úzce spjaty. Pro čtenáře, který chce získat vědomosti i o méně známých státních útvarech, jsou přirozeně přitažlivé nejen stati o Ghaně, Mali atd., ale i o takových, pro nás tajemných a cizokrajných útvarech, jako byly Ife, Benin, Zimbabwe aj. Závěrečná kapitola je věnována severní Africe a jejímu vývoji do upevnění arabské vlády. Knihu, doplněnou více než 60 vyobrazeními a mapami, uzavírá instruktivní chronologický přehled, rejstříky a bohatá bibliografie.

Další z výše uvedených knih, nazvaná "The Dawn of African History" (Úsvit afrických dějin), je dílem kolektivu autorů pod vedením profesora afrických dějin na univerzitě v Londýně Rolanda O l i v e r a. Přes svůj poměrně nevelký rozsah (počtem stran i formátem připomíná poněkud "kapesní vydání") obsahuje řadu pozoruhodných pojednání. Ve čtrnácti kapitolách se autoři zabývají jednak známější problematikou starého Egypta, Karthaga, řeckého a římského panství, Etiopie a arabské vlády, jednak méně známou problematikou státních útvarů na území Súdánu, Konga, Guiney, východní Afriky atd. Prof. Oliver, známý mimo jiné i jako vydavatel knihy "The Middle Age of African History" (Středověk afrických dějin), napsal pojednání o Zimbabwe a závěrečnou kapitolu. Výklad jednotlivých autorů je čtenáři zpřístupněn mapkami k jednotlivým kapitolám a stručnými rejstříky.

Knihy P. J. M. M c E w a n a "Africa from Early Times to 1800" (Afrika od rané doby do 1800) vyšla jako první díl třísvazkového souboru "Readings in African History". Autor v ní shromáždil přes 40 výňatků z prací řady autorů. Výňatky, doplněné pečlivou citací, rozdělil do čtrnácti kapitol. První kapitola se zabývá africkou prehistorií, další kapitoly jsou věnovány především státním a společensko-politickým útvarům v různých oblastech Afriky, jako byla západní Afrika, západní Súdán, východní Afrika atd. Některé kapitoly si všímají jen jednotlivých zemí (Etiopie, Egypta v otomanské době). Výraznou pozornost věnuje autor problematice arabských výbojů, růstu a vlivu islámu, aktivitě evropských států v Africe, obchodu s otroky, růstu a vlivu křesťanství atd. Dobře vybrané ukázky poskytují čtenáři bohaté

informace o řadě otázek. Knihu, vybavenou řadou map, doplňují rejstříky, chronologický přehled a vybraná bibliografie.

Na rozdíl od rozebíraných anglických prací zabývají se výše uvedené francouzské knihy problematikou nových a nejnovějších dějin Afriky.

Platí to především o knize Roberta C o r n e v i n a "L'Afrique noire de 1919 à nos jours" (Černá Afrika od r. 1919 po naše dny), která vyšla jako 15. svazek edice SUP, oddíl "L'historien", řízené Rolandem Mousnierem. Autor knihy, známý řadou prací o Africe a afrických dějinách,²⁾ se v ní zaměřil na vývojové období 1919-1970. V souladu s tím rozdělil svůj výklad do pěti kapitol, nazvaných "Černá Afrika r. 1919", "Černá Afrika mezi dvěma válkami", "Vliv války", "Dekolonizace" a "Nezávislost". Kniha obsahuje řadu cenných informací o politických a ekonomických poměrech Afriky v období 1919-1970. S hlediska právněhistorického jsou přitažlivé zejména pasáže o systémech koloniální správy, zavedených jednotlivými koloniálními mocnostmi, o mandátní soustavě po I. světové válce, atd. Výklad je doplněn čtyřmi synchronickými tabulkami, statistickým přehledem a bohatou bibliografií, užitečnou pro každého, kdo se zajímá hlouběji o danou problematiku.

Autorkou další knihy je Marianne C o r n e v i n. Pod názvem "Histoire de l'Afrique contemporaine" (Dějiny současné Afriky) se autorka zabývá africkými dějinami od druhé světové války do r. 1970. Svou práci rozdělila do osmi kapitol. Výklad začíná rozborem situace v Africe na počátku 2. světové války. Na ni úzce navazuje hlava "Afrika a druhá světová válka". V dalších kapitolách se čtenář dovídá o vývoji bezprostředně po válce (v letech 1945-1947), o postupném rozpadu koloniální soustavy imperialismu v Asii a Africe. Závěrečné kapitoly naznačují složité všeobecné problémy nezávislé Afriky a rozebírají některé její regionální aspekty. Kniha, poskytující čtenáři řadu cenných údajů, především politických, je doplněna rejstříky a bohatou bibliografií k nejnovějším dějinám Afriky.

2) Z jeho prací lze uvést alespoň některé. Jsou to zejména Histoire de l'Afrique des origines à nos jours, 1956, Histoire du Togo, 1969 (poprvé vyšlo r. 1960); Histoire du Dahomey, 1962; Histoire de l'Afrique, t. I: Des origines au seizième siècle, 1967 (poprvé vyšlo r. 1962); Histoire du Congo (Léopoldville-Kinshasa), 1970 (poprvé vyšlo 1963); Histoire de l'Afrique, t. II: Du tournant du seizième au tournant du vingtième, 1966; Histoire de la colonisation allemande, 1969; Les mémoires de l'Afrique, 1972 aj.

Ve spolupráci s Marianne C o r n e v i n vydal Histoire de l'Afrique des origines à nos jours, t. I: Des origines à la deuxième guerre mondiale, 1970 (poprvé vyšlo r. 1964). Spolu s André L a c h a n c e m knihu "De la colonisation à l'indépendance: Brève histoire des pays francophones de l'Afrique occidentale et centrale, 1972.

Kniha P.G. G o n i d e c a "Les droits africains. Évolution et sources" (Africká práva. Vývoj a prameny) vyšla jako první svazek edice "Bibliothèque Africaine et Malgache. Droit et sociologie politique", řízené autorem knihy. Prof. Gonidec, známý francouzskému čtenáři řadou prací, jako např. "L'évolution des Territoires d'outre-mer depuis 1946" (Paris 1958) nebo "Droit d'outre-mer, I-II" (Paris 1959-1960) rozdělil svou práci do tří titulů, zabývajících se vývojem "afrických práv" (lépe snad by bylo říci právních systémů), moderními a tradičními prostředky vytváření práva. I když cílem knihy je podle autora dát čtenáři celkový pohled na právní prameny v afrických státech, které dosáhly nezávislosti v posledních deseti patnácti letech, kniha je do značné míry studií právněhistorickou. Z hlediska dějin státu a práva jsou nejpřitažlivější kapitoly 1. a 2. prvního titulu a kapitola 1. třetího titulu. V první kapitole prvního titulu se totiž pojednává o předkoloniálních právních systémech, ve druhé hlavě téhož titulu o střetu afrického práva s evropským a konečně první kapitola třetího titulu ukazuje proces formování islámského práva a nepsaného práva afrických národů. Vcelku je Gonidecova kniha nejen zajímavým úvodem do africké právněhistorické problematiky, ale i do studia afrických právních řádů, kterým je v řadě států (např. ve Velké Británii) věnována po řadu let soustavná pozornost.

S. Balík